

ห้องประชุม 602

ด้านการผังเมือง การออกแบบชุมชนเมือง

การโอนสิทธิการพัฒนา กรณีศึกษาประเทศสหรัฐอเมริกา

Transfer of Development Rights:

A Case Study in the United States of America

ญาณวิทย์ โพธิ์ทอง¹ และ ผศ.ดร. วิจิตร์บุษบา มารมย์²

Yannavith Pothong¹ and Asst. Prof. Wijitbusaba Marome, Ph.D.²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: update_99@hotmail.com¹ , wijitbusaba@ap.tu.ac.th²

บทคัดย่อ

การโอนสิทธิการพัฒนา คือ มาตรการการชดเชยสิทธิในการพัฒนาให้แก่เจ้าของที่ดิน ที่เป็นผลมาจากกฎหมายผังเมือง กฎหมายการควบคุมย่าน เป็นต้น โดยการโอนสิทธิการพัฒนามาแปลงที่ดินที่ถูกจำกัดการพัฒนา (sending area) ไปยังแปลงที่ดินที่ได้รับการส่งเสริมการพัฒนา (receiving area) ภายใต้แผนการพัฒนาเมือง ผ่านกระบวนการที่ทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาโครงสร้างทางสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการโอนสิทธิการพัฒนาในประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อหาข้อจำกัดของกระบวนการประสานงานระหว่างสถาบันภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน

Abstract

Transfer of Development Rights (TDR) is a one method of compensation in urban planning that dealing with deprivation of rights by zoning ordinance or urban planning regulation, transfer of development right on restricted plot (sending area) to incentive plot (receiving area) under development plan of the city by process of three main actor; government institution, private institution and public institution. Researcher will in-depth review institution structure of transfer of development rights and provide summarize of constraint of collaborate of institution arrangement in United States.

คำสำคัญ (Keywords): การโอนสิทธิการพัฒนา (Transfer of Development Rights), การชดเชย (Compensation), โครงสร้างทางสถาบัน (Institutional Structure)

1. บทนำ

แนวคิดการโอนสิทธิการพัฒนาได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาจากแนวคิดของ Gerald D. Lloyd โดยเกิดขึ้นจากคำร้องเรียนจากกฎหมายควบคุมย่านที่ไม่ยุติธรรมที่เอื้อประโยชน์ให้กับบุคคลบางกลุ่มในขณะที่จำกัดสิทธิกับบุคคลบางกลุ่ม ได้มีการเรียกร้องทางรัฐให้หาวิธีการที่ทำให้เกิดการพัฒนาดังกล่าวที่เท่าเทียมกัน การโอนสิทธิการพัฒนาจึงให้สิทธิบุคคลที่โดยจำกัดสิทธิการพัฒนาหรือบุคคลที่ไม่ต้องการพัฒนาสามารถเลือกที่จะขายสิทธิการพัฒนาทางสูงได้ซึ่งแลกเปลี่ยนกันได้กับแปลงที่ดินข้างเคียงเท่านั้นแต่ต้องไม่เกินความสูงและระยะถอยร่นของกฎหมายควบคุมย่าน ต่อมาได้มีการโอนสิทธิการพัฒนาบริเวณสถานีแกรนเซ็นทรัลไปยังแปลงที่ดินข้างเคียง ตั้งแต่นั้นมาการโอนสิทธิพัฒนากว่า 180 กรณีได้ประสบความสำเร็จทางกฎหมายใน 33 รัฐ การโอนสิทธิพัฒนาในยุคปัจจุบัน คือ การโยกย้ายสิทธิการพัฒนาตามกฎหมายการควบคุมย่านจากแปลงที่ดินแปลงหนึ่งไปยังอีกแปลงหนึ่ง โดยที่แปลงที่ดินที่ทำการให้สิทธิพัฒนาเรียกว่า “พื้นที่ส่งสิทธิการพัฒนา” ซึ่งจะได้รับการอนุรักษ์ไว้และไม่สามารถพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ได้เกินกว่าข้อกำหนดในขณะที่แปลงที่ดินที่ได้รับสิทธิพัฒนาเรียกว่า “พื้นที่รับสิทธิการพัฒนา” ซึ่งจะใช้สิทธิที่ได้รับมานั้นพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ได้เกินกว่ากฎหมายควบคุมย่าน แต่ต้องไม่เกินขีดความสามารถการรองรับของโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม

2. วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรม รวมถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้าง

ทางสถาบันในการใช้การโอนสิทธิพัฒนากระบวนการใช้การโอนสิทธิพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนการนำไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นต่างๆ โดยเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทฤษฎีจากเอกสารงานวิจัยและงานเขียนต่างๆ

2.1 โครงสร้างทางสถาบันในการโอนสิทธิการพัฒนา

2.1.1 ความหมายของสถาบัน

ในปัจจุบันคำว่า “สถาบัน” เป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในหมู่นักสังคมวิทยาและนักวิชาการ โดยหลักการที่แตกต่างกันออกไปตามประสบการณ์ของนักสังคมวิทยาและนักวิชาการ (Huntington, 1968) กล่าวได้ว่า “สถาบัน” เป็นคำที่ใช้แทนบุคคลที่มีการปฏิบัติธรรมเนียมจารีตประเพณีที่คล้ายคลึงกันมาอยู่ร่วมกัน เพื่อทำกิจกรรมบางสิ่งบางอย่าง (North, 1990) ให้มีความหมายของสถาบัน คือ สิ่งที่มีมั่นคง มีความสำคัญ พฤติกรรมที่เกิดซ้ำๆ อย่างมีรูปแบบในเชิงโครงสร้าง หรือกลไก หรือค่านิยม บุคคลหลายบุคคลมีรูปแบบของพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันโดยที่บุคคลจะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของพฤติกรรมในสังคมอย่างจงใจที่มีผลต่อรูปแบบการใช้ชีวิต วิถีชีวิต ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลจะเป็นตัวสะท้อนความหมายของสถาบันนั้น ๆ ที่บุคคลได้เข้าร่วม สถาบันโดยทั่วไปสามารถแบ่งได้เป็นสองประเภทคือ สถาบันที่เป็นทางการและสถาบันที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งสถาบันที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยบุคคลที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ที่คล้ายคลึงกันมารวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง ส่วนสถาบันที่เป็นทางการประกอบด้วยจุดประสงค์ที่แน่ชัดภายใต้โครงสร้างของกลไกบางอย่าง หรือกฎเกณฑ์

บางอย่าง ที่เป็นที่ยอมรับในสากลโลก โดยส่วนใหญ่สถาบันที่เป็นทางการจะอ้างอิงอำนาจการมีตัวตนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เช่น สถาบันที่เป็นทางการ คือสถาบันที่มีตัวตนภายใต้การให้อำนาจหน้าที่กฎหมายกำหนด หรือจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อขับเคลื่อนกลไกในสังคมให้สอดคล้องกันหรือขัดแย้งกันตามแต่วัตถุประสงค์ของสถาบัน ส่วนสถาบันที่ไม่เป็นทางการ คือ สถาบันที่เกิดจากการรวมตัวของบุคคลที่มีความคิดเห็นพ้องกัน มีแนวทางการปฏิบัติคล้ายคลึง เพื่อขับเคลื่อนหรือเรียกร้องกลไกบางอย่างในสังคม สถาบันสามารถเกิดขึ้นจากประเพณี จารีต ธรรมเนียม องค์ความรู้ สภาวะจิตใจ แนวความคิด หรือความอยู่รอดที่ปฏิบัติต่อ ๆ กันจากบุคคลหนึ่งถ่ายทอดไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โดยที่บุคคลที่เข้าร่วมอาจจะมีหรือไม่มีวัตถุประสงค์คล้ายตามกัน สถาบันสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาตามสภาพการปัจจุบัน ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน

2.1.2 การจัดวางสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการอินสทิทิวชันพัฒนาในรัฐนิวยอร์ก

มลรัฐนิวยอร์กมีการจัดวางสถาบันทั้งทางตั้งและทางนอน โดยการแบ่งส่วนการปกครองออกเป็นส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น เช่นเดียวกับมลรัฐอื่น ๆ โดยที่สถาบันส่วนกลางจะเป็นศูนย์รวมขององค์กรหลักของประเทศ อำนาจหน้าที่และภารกิจจะอยู่องค์กรหลัก ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาได้ให้อำนาจหน้าที่ไว้ แต่การปกครองส่วนกลางไม่มีพื้นที่ในการบริหารงานเป็นตนเอง นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกายังให้อำนาจส่วนภูมิภาคสามารถออกรัฐธรรมนูญแห่งรัฐเพื่อให้อำนาจแก่การบริหารงานส่วนภูมิภาคในการจัดตั้งองค์กรปกครองรัฐของตนเอง และสามารถจัดตั้งองค์กรส่วนท้องถิ่น

ในการดูแล พัฒนา ใกล้เคียงประชาชนในเมือง แต่ส่วนกลางสามารถเข้าแทรกการทำงานของส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นได้ตลอดเวลาตามที่รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาได้ให้อำนาจหน้าที่องค์กรส่วนกลาง (รูปที่ 1)

ที่มา Lloyd (1961) ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย
รูปที่ 1 รูปแบบการจัดวางสถาบันทางตั้งและทางราบ ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น ประเทศสหรัฐอเมริกา

2.2 กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการอินสทิทิวชันการพัฒนา

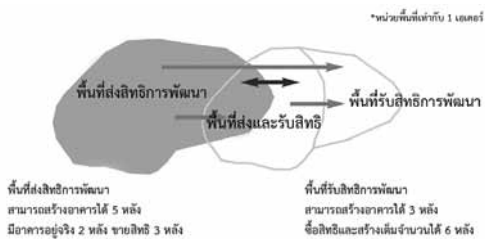
การอินสทิทิวชันพัฒนาได้มีการประยุกต์ใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกามาตั้งแต่ปี 1961 โดย Gerald D. Lloyd และเสนอแนวคิดนี้กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดูแลเขตการปกครองนิวยอร์ก ทางรัฐนิวยอร์กได้รับแนวคิดไว้และได้ออกเป็นกฎหมายการอนุรักษ์สถานที่สำคัญ (Landmark Preservation Law) ซึ่งการออกกฎหมายทำให้ผู้ที่เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ไม่สามารถทำลายหรือขายหรือพัฒนาเป็นรูปแบบอื่น เจ้าของหรือผู้ครอบครองสามารถอินสทิทิวชันพัฒนาและซื้อขายให้กับนักพัฒนาสังหาริมทรัพย์อื่นได้ โดยที่ได้รับความตอบแทนจากการขายสินค้านั้น ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้นักพัฒนาสังหาริมทรัพย์ซื้ออินสทิทิวชันพัฒนาโดยเฉพาะในพื้นที่เมืองที่มีราคาที่ดินต่อตารางเมตรสูงมากและไม่มีที่ว่างสำหรับการ

พัฒนาใหม่ กระบวนการโอนสิทธิการพัฒนาเป็นกระบวนการภาครัฐกับประชาชน ประชาชนบุคคลใดสนใจสามารถเข้าร่วมโครงการได้ไม่ได้เป็นการบังคับแต่อย่างใด ในช่วงแรกการโอนสิทธิพัฒนาสามารถทำการโอนสิทธิได้ในแปลงที่ดินข้างเคียงเท่านั้น ต่อมาได้มีการปรับแก้กฎหมายให้สามารถโอนสิทธิการพัฒนาไปยังแปลงที่ดินที่ห่างออกไปได้ถึง 3 บล็อกถนนภายในเขตการปกครองเดียวกัน จนกระทั่งปลายปี 1990 ได้มีการปรับแก้กฎหมายอีกครั้งหนึ่งให้สามารถมีการจัดตั้งธนาคารโอนสิทธิการพัฒนาซึ่งทางรัฐสามารถเข้ามาบริหารงานและรับซื้อสิทธิการพัฒนาจากที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเมือง โดยที่ธนาคารโอนสิทธิพัฒนาจะบริหารงานระดับมลรัฐจึงทำให้มีการโอนสิทธิ ซื้อขายสิทธิการพัฒนาได้ทุกพื้นที่ภายในมลรัฐที่มีแผนการพัฒนาเมืองและผังการควบคุมย่านบังคับใช้อยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ

2.2.1 การกำหนดพื้นที่ส่งและรับสิทธิการพัฒนา

โดยทั่วไปนั้นการกำหนดพื้นที่ส่งและรับสิทธิพัฒนานั้นไม่จำเป็นกับกระบวนการโอนสิทธิการพัฒนา แต่ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์ทำให้ต้องมีการกำหนดพื้นที่ส่งและรับสิทธิการพัฒนาหลักการจึงคล้ายคลึงกับการแลกเปลี่ยนคาร์บอนเครดิต ซึ่งภาคอุตสาหกรรมจำเป็นต้องซื้อหรือจ่ายเงินสนับสนุนพื้นที่ดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นภาคเกษตรกรรมและป่าไม้ที่ได้รับเงินสนับสนุนการโอนสิทธิพัฒนามีเช่นเดียวกันคือภาคอสังหาริมทรัพย์ที่ต้องการพัฒนาพื้นที่มากกว่ากฎหมายควบคุมย่านได้กำหนดไว้ จึงจำเป็นต้องจ่ายเงินสนับสนุนให้แก่พื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่ทางธรรมชาติแล้วจึงแลกเปลี่ยนสิทธิพัฒนากันการคำนวณสิทธิพัฒนาจาก

ขนาดที่ดิน โดยที่ 1 สิทธิเท่ากับ 1 เอเคอร์ และอัตราแลกเปลี่ยนนี้ต้องถูกเขียนไว้ในกฎหมาย ในปัจจุบันยังไม่มีมีการโอนสิทธิพัฒนาโครงการไหนที่มีการกำหนดค่าสูงสุดในการแลกเปลี่ยนสิทธิการ (รูปที่ 2)

ที่มา Walls and McConnell (2007) ดัดแปลงโดย ผู้วิจัย
รูปที่ 2 ตัวอย่างการคำนวณสิทธิการพัฒนา ในกรณีที่สามารถเป็นได้ทั้งพื้นที่ส่งและรับสิทธิ

2.2.2 แนวความคิดการควบคุมย่านกับพื้นที่ส่งและรับสิทธิการพัฒนา

ปัจจัยที่จะเป็นตัวชี้วัดว่าการโอนสิทธิพัฒนาจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ส่วนหนึ่งนั้นมาจากบรรทัดฐานของกฎหมายควบคุมย่าน การควบคุมที่เข้มงวดเกินไปในพื้นที่ส่งสิทธิจะทำให้ได้รับสิทธิการพัฒนาที่น้อยซึ่งทำให้เจ้าของที่ดินไม่อยากขายสิทธิการพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่ไว้ การเลือกดำเนินการพัฒนาด้วยตนเองจึงให้ผลตอบแทนที่มากกว่าการขายสิทธิ ในทางกลับกันการส่งเสริมให้มีการพัฒนาที่มากเกินไปในพื้นที่รับสิทธิจะทำให้เจ้าของที่ดินไม่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการโอนสิทธิการพัฒนาและนำสิทธิมาใช้เพื่อพัฒนาเพิ่มเติม เนื่องจากการควบคุมย่านที่ไม่เข้มงวดจึงทำให้คุ้มค่ากับการพัฒนามากพออยู่แล้ว หน่วยงานท้องถิ่นต้องทำการสำรวจความหนาแน่นในพื้นที่ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและกำหนดบรรทัดฐานการควบคุมให้ต่ำกว่าหรือใกล้เคียงกับสภาพความเป็นจริง และ

กำหนดความหนาแน่นที่สามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้จากการใช้สิทธิการพัฒนาให้มากกว่าบรรทัดฐานเดิม เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความต้องการสิทธิการพัฒนาในตลาด อีกวิธีหนึ่งคือการลดสิทธิการพัฒนาในตลาดคือการปรับปรุงข้อกำหนดการควบคุมย่านในพื้นที่ส่งเสริมให้เข้มงวดขึ้น เพื่อลดจำนวนสิทธิต่อพื้นที่แต่จะส่งผลกระทบต่อเจ้าของดินที่ได้ค่าชดเชยที่น้อยลงหรือการควบคุมพื้นที่ส่งเสริมและรับสิทธิให้เข้มงวดจะเป็นการกระตุ้นตลาดซื้อขายสิทธิการพัฒนาและกระตุ้นให้ผู้มีสิทธิการพัฒนาในพื้นที่รับสิทธิได้นำสิทธิพัฒนาออกมาใช้

3. ผลการศึกษา

3.1 การวิเคราะห์โครงสร้างสถาบัน: บทบาทหน้าที่ และการใช้อำนาจ

3.1.1 คณะกรรมการกำกับดูแลธนาคารโอนสิทธิการพัฒนา (The Board of Director of Transfer of Development Rights Bank)

คณะกรรมการกำกับดูแลธนาคารโอนสิทธิการพัฒนาประกอบด้วยสมาชิก 10 ท่านจากฝ่ายบริหารภายใต้ผู้ว่าการรัฐ มีบทบาทในการเป็นผู้จัดตั้งและกำกับ ดูแลธนาคารโอนสิทธิการพัฒนาแห่งมลรัฐ ซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารงานและให้ความช่วยเหลือแก่โครงการโอนสิทธิการพัฒนาในเทศบาลหรือพื้นที่อื่นๆ และกำกับดูแลภาพรวมของธนาคารโอนสิทธิการพัฒนาของทุกเทศบาลในมลรัฐนั้นๆ และได้รับอำนาจตามกฎหมายดังนี้ (1) การกำหนดราคาขั้นต่ำในกลไกตลาด (2) สนับสนุนการจัดตั้งธนาคารโอนสิทธิการพัฒนาในแต่ละเทศบาล (3) แทรกแซงกลไกตลาดเมื่อราคาสิทธิพัฒนาไม่มีความแปรปรวน นอกจากนี้คณะกรรมการกำกับดูแลธนาคารโอนสิทธิพัฒนายังมีปฏิสัมพันธ์กับสภา-

บันอื่นๆ เช่น (1) รับคำสั่งหรือนโยบายจากผู้ว่าการรัฐเพื่อนำมาสร้างแนวทางการประยุกต์ (2) ประสานงานกับคณะกรรมการวางผังเมือง ในการกำกับดูแลตลาดการโอนสิทธิการพัฒนาและการอนุญาตจัดตั้งธนาคารโอนสิทธิการพัฒนาในเทศบาล (3) รับพิจารณาข้อเรียกร้องของคณะกรรมการวางผังเมืองที่เกี่ยวข้องกับการโอนสิทธิการพัฒนา เช่น การอนุมัติให้ดาวนไฮเซนหรืออัฟไฮเซนเพื่อควบคุมอุปทานหรืออุปสงค์ของสิทธิการพัฒนา

3.1.2 คณะกรรมการวางแผนเมืองระดับมลรัฐ (State Planning Commission)

คณะกรรมการวางแผนเมืองระดับมลรัฐประกอบด้วยสมาชิก 17 ท่านที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าการรัฐ มีบทบาทในการวางแผนพัฒนามลรัฐ วางแผนการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ซึ่งมีหน้าที่ในการพิจารณาและวางโครงการพัฒนาระดับมลรัฐและศึกษาวิเคราะห์ และจัดทำนโยบายการพัฒนารัฐ และได้รับอำนาจตามกฎหมายดังนี้ (1) กำหนดนโยบายการพัฒนามลรัฐ (2) จัดทำแผนการพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางแก่ท้องถิ่นให้จัดทำผังการควบคุมย่าน (3) ปรับปรุงนโยบายและแผนการพัฒนาให้สอดคล้องต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

3.1.3 คณะกรรมการวางผังเมืองระดับเมือง (County Planning Commission)

คณะกรรมการวางผังเมืองระดับเมืองประกอบด้วยสมาชิก 9 ท่านที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าการรัฐ มีบทบาทในการวางแผนพัฒนาเมือง วางแผนการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน ซึ่งมีหน้าที่ในการพิจารณาและวางโครงการพัฒนาให้เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่ศึกษา วิเคราะห์และจัดทำผัง

การควบคุมย่านให้สอดคล้องกับนโยบายระดับ
มลรัฐ กำหนดจำนวนสิทธิการพัฒนาต่อพื้นที่
ทั้งการได้รับและการใช้สิทธิ และกำกับดูแล
ธนาคารโอนสิทธิพัฒนาในท้องถิ่น และได้
รับอำนาจตามกฎหมายดังนี้ (1) การควบคุมการ
ใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามผังควบคุมย่าน
(2) กำหนดพื้นที่สงและรับสิทธิพัฒนา (3)
กำหนดจำนวนสิทธิพัฒนาที่ได้รับในพื้นที่สง
สิทธิ (4) กำหนดจำนวนสิทธิที่ต้องใช้เมื่อต้องการ
พัฒนาเพิ่มเติมจากผังควบคุมย่าน (5) ปรับปรุง
ข้อกำหนดการควบคุมย่าน เพื่อรักษาสมดุลของ
ปริมาณและราคาของสิทธิพัฒนาในตลาด
โอนสิทธิพัฒนา (6) ใช้มาตรการส่งเสริมให้
ภาคเอกชนเข้าร่วมโครงการโอนสิทธิพัฒนา
ซึ่งคณะกรรมการวางผังเมืองระดับเมืองต้องม
ีการดำเนินการวางแผนการพัฒนาให้สอดคล้อง
กับนโยบายระดับประเทศและนโยบายของมลรัฐ
กำกับดูแลธนาคารโอนสิทธิพัฒนาในท้องถิ่น
ให้สอดคล้องกับแผนการทำงานของคณะกรรมการ
กำกับดูแลธนาคารโอนสิทธิพัฒนา และยัง
ทำหน้าที่ประสานงานการวางแผนกับภาคเอกชน
และภาคประชาสังคม นอกจากนี้ คณะกรรมการ
วางผังเมืองระดับเมืองยังมีอำนาจในการต่อรอง
การวางผังควบคุมย่านกับฝ่ายบริหารในระดับ
สูงกว่าและสามารถเสนอแนวทางหรือมาตรการ
เพื่อสร้างความสมดุลของตลาดโอนสิทธิการ
พัฒนา เพื่อให้การทำงานระดับท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ
มากที่สุด

3.2 ข้อจำกัดของการโอนสิทธิการพัฒนา

3.1.1 อัตราแลกเปลี่ยนสิทธิพัฒนา

อัตราที่กำหนดสิทธิพัฒนาในประเทศ
สหรัฐอเมริกาใช้หน่วยเป็นจำนวนสิทธิต่อ
ขนาดพื้นที่ จึงทำให้จำนวนสิทธิพัฒนาที่
ได้รับไม่สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินตาม

สภาพจริง เช่น แปลงที่ดินขนาดเล็กอยู่กลาง
เมืองแต่กฎหมายควบคุมย่านกำหนดไว้ให้
เป็นที่ไม่สามารถพัฒนา สิทธิพัฒนาที่ได้รับ
คำนวณตามขนาดพื้นที่ ในขณะที่ราคาซื้อขาย
อสังหาริมทรัพย์นั้นคำนวณจากพื้นที่ใช้สอย
หลายประเทศที่นำการโอนสิทธิพัฒนาไป
ประยุกต์ใช้ ได้ปรับปรุงการคำนวณสิทธิการ
พัฒนาต่อพื้นที่ใช้สอยบนแปลงที่ดินนั้น เช่น
ประเทศอินเดีย ประเทศไต้หวัน เป็นต้น

3.1.2 โบนัสจากการใช้สิทธิการพัฒนา

โบนัสที่ได้สำหรับการพัฒนาให้หนาแน่นขึ้น
กว่ากฎหมายควบคุมย่านที่กำหนด จะมีความ
คุ้มค่ากับการลงทุนซื้อสิทธิพัฒนาหรือไม่
หลายโครงการที่ประสบสำเร็จความนั้นมีกระบวน
การให้โบนัสที่สูงมากเพื่อพัฒนาได้หนาแน่น
ขึ้น แต่กลับมีจำนวนสิทธิพัฒนาที่สามารถ
ซื้อ ขาย หรือแลกเปลี่ยนกันได้น้อยมากในตลาด
โอนสิทธิพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทำให้เกิด
การขาดแคลนสิทธิพัฒนา และราคาของ
สิทธิได้ขึ้นไปถึงจุดคุ้มค่านักพัฒนาจะซื้อมาใช้
เพื่อการลงทุนเพิ่มเติม แต่ในทางกลับกันหาก
โบนัสที่ได้จากการใช้สิทธิพัฒนานั้นน้อยมาก
ก็อาจจะไม่ได้รับความสนใจจากนักพัฒนาอสัง
หาริมทรัพย์ที่จะต้องแบกรับความเสี่ยงในการซื้อ
สิทธิพัฒนาเพื่อเพิ่มความหนาแน่นอสังหา
ริทรัพย์เดิม เพราะฉะนั้นแล้วหน่วยงานที่รับ
ผิดชอบในพื้นที่ควรคำนึงถึงความคุ้มค่าในการ
ลงทุนของนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์เพื่อเป็น
การกระตุ้นให้เกิดการซื้อสิทธิพัฒนาและส่งเสริม
การอนุรักษ์พื้นที่

3.1.3 ปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการโอนสิทธิพัฒนา

ปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการโอนสิทธิการ
พัฒนาได้แก่ (1) กระบวนการโอนสิทธิพัฒนา
ที่ให้ใช้สิทธิพัฒนาได้ตามเสรีภาพในบางแห่ง

ผู้ซื้อสิทธิการพัฒนาสามารถใช้สิทธิการพัฒนาเพื่อพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ได้เพิ่มตามความสมัครใจโดยไม่มีข้อผูกมัด ซึ่งกระบวนการจะรวดเร็วผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการวางผังเมืองระดับเมืองเท่านั้น แต่ในบางแห่งผู้ซื้อสิทธิการพัฒนาต้องนำเสนอโครงการที่จะพัฒนาเพิ่มเติมให้แก่คณะกรรมการวางผังเมืองระดับเมืองและนำไปปรับปรุงความคิดเห็นจากชุมชนข้างเคียงก่อนที่มีการดำเนินการเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นกระบวนการดำเนินการจะช้าและใช้เวลานาน

(2) โครงสร้างพื้นฐานและความพร้อมของเมืองเมืองที่มีความพร้อมในการลงทุน โดยเฉพาะเมืองที่เป็นแหล่งงานมีผู้คนอยู่อาศัยมากจะได้เปรียบแก่การทำโครงการโอนสิทธิการพัฒนา

(3) ความสำคัญหรือความจำเป็นในการอนุรักษ์พื้นที่ส่งสิทธิการพัฒนา เนื่องจากกฎหมายควบคุมย่านบังคับให้เป็นการอนุรักษ์พื้นที่แต่ยังเปิดโอกาสให้เจ้าของที่ดินใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เจ้าของที่ดินอาจจะดำเนินการพัฒนาที่ดินของตนเองและไม่ขายสิทธิการพัฒนาเพื่อเป็นการอนุรักษ์อย่างถาวร เพราะโครงการโอนสิทธิการพัฒนาเป็นการเข้าร่วมแบบสมัครใจและยังสอดคล้องกับข้อ (2) หากเมืองไม่มีความพร้อมในการพัฒนาเพิ่มเติมก็จะมีการใช้สิทธิการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ (4) บทบาทและการกำกับดูแลของหน่วยงานท้องถิ่นในโครงการโอนสิทธิการพัฒนา รวมไปถึงการให้ข้อมูลและการสร้างกลไกตลาด หน่วยงานท้องถิ่นต้องกำกับดูแลราคา จำนวนสิทธิ และกลไกตลาดเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างราคาและจำนวน และเป็นการทำให้ตลาดซื้อขายสิทธิพัฒนามีเสถียรภาพ ป้องกันการกักตุนสิทธิการพัฒนา

4. อภิปรายและสรุปผลการศึกษา

การโอนสิทธิพัฒนานั้นเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสถาบันของภาครัฐ การให้อำนาจหน้าที่ และการดำเนินงาน ซึ่งการลดช่องว่างระหว่างสถาบันมีความสำคัญอย่างมากให้การทำให้กระบวนการดำเนินงานเป็นไปด้วยความราบรื่นประสิทธิภาพและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ภาคเอกชนให้สนใจเข้าร่วมโครงการ อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญเช่นกันคือกระบวนการโอนสิทธิพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ เริ่มต้นตั้งแต่การกำหนดนิยาม ความหมาย ขอบเขตของพื้นที่ส่งและรับสิทธิการพัฒนา การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน การให้โบนัสที่จะจูงใจให้เอกชนซื้อสิทธิและใช้ไปในการพัฒนาเพิ่มเติม โดยที่ภาคเอกชนอาจไม่ได้คำนึงถึงการอนุรักษ์มากนัก แต่ก็ป็นวิธีการที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ หน่วยงานภาครัฐจึงเป็นผู้ให้คำแนะนำและความรู้ในการดำเนินโครงการโอนสิทธิการพัฒนาให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง

รายการอ้างอิง

- Argote, L. (1999). *Organizational learning: creating, retaining and transferring knowledge*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Barker, J. R. & Bryce, S. A. (2002). A mail survey approach to watershed condition assessment. *Journal of Soil and Water Conservation*, 57, 1-7.
- Douglass, C. N. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gerald, L. D. (1961). *Transferable density in connection with zoning*. Technical Bulletin, Urban Land Institute, Washington, D.C.: Lomnicky, G.A.
- Hayek, F. (1973). *Law, Legislation, and Liberty. Vol. 1, Rules and Order*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Homans, G. (1958). Social Behavior as Exchange. *American Journal of Sociology*, 63(6): 597–606.
- Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. New Haven and London, Yale University Press.
- Knight, J. (1992). *Institutions and social conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nelson, R. R. & Winter, S. G. (1982). *An evolutionary theory of economic change*. Cambridge: Harvard University Press.
- Margaret, W. & Virginia, M. (2007). *Transfer of Development Rights in U.S. Communities*.
- Searle, J. R. (2005). What is an institution?. *Journal of Institutional Economics*, 1(1), 1-22.

**การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองตำบลแพรกษาและตำบลบางปูใหม่
อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ
Urban Environmental Management in the Area of Praeksa and
Bang Pu Mai of Amphoe Mueang, Samut Prakan**

เพชร วัชรจิตต์¹ และ วรลักษณ์ คงอ้วน²

Petch Watcharajit¹ and Waralak Khongouan²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: petchwat@outlook.com¹ , waralak.kh@gmail.com²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์สิ่งแวดล้อมเมืองและความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองและเพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในตำบลแพรกษาและตำบลบางปูใหม่ จังหวัดสมุทรปราการ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ การจัดทำแบบสอบถามและการสำรวจภาคสนาม ผลการศึกษา พบว่า ตำบลแพรกษาและตำบลบางปูใหม่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมกว่า 1,000 แห่ง ประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษทางน้ำและอากาศ ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่สีเขียวและปัญหาการจราจรติดขัด ความต้องการของกลุ่มตัวอย่างกว่าร้อยละ 50 จึงมีความต้องการระดับมากในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวหรือสวนสาธารณะ การเพิ่มจำนวนรอบการจัดเก็บขยะมูลฝอย การพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยให้มีความน่าอยู่และการแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด ดังนั้น ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ได้แก่ การส่งเสริมให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมสะอาด การเพิ่มทางเลือกการเดินทางให้หลากหลาย การปรับปรุงการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอย การจัดหาสวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียวและการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด

Abstract

The objectives of this research article are: 1) to study the situation of urban environment 2) to study people's opinions about urban environmental problems and 3) to suggest guidelines relating to urban environmental management in the area of Praeksa and Bang Pu Mai of Amphoe Mueang, Samut Prakan. Field survey and questionnaire are used as research tools. The result of the research shows that there are more than 1,000 factories located in the area of Praeksa and Bang Pu Mai, the areas have to deal with crucial environmental issues such as water and air pollution, ineffectiveness of waste management, lack of green spaces, and traffic congestion. Therefore, more than 50% of the sample group highly demands for the increase of green spaces or parks, more times for waste collection, development in residential area, and solution for

traffic congestion. The guidelines for urban environmental management, thus, include promoting cleanliness in industrial city, providing more choices in transportation options, improving waste management system, increasing park areas and green spaces, and following the laws relating to the issues properly.

คำสำคัญ (Keywords): สิ่งแวดล้อมเมือง (Urban Environment), การจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง (Urban Environmental Management), องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมือง (Components of Urban Environment), ระบบเมือง (Urban Systems), จังหวัดสมุทรปราการ (Samut Prakan)

1. บทนำ

จังหวัดสมุทรปราการมีอาณาเขตติดต่อกับอ่าวไทยและกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้เกิดความสะดวกในการคมนาคมและขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ และมีความเหมาะสมในการเป็นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม โดย พ.ศ.2556 จังหวัดสมุทรปราการมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมสูงถึง 8,230 แห่ง พื้นที่ที่เป็นแหล่งกระจุกตัวที่สำคัญของจังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ พื้นที่ตำบลแพรกษาและตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ โดยมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมมากถึง 1,063 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 12.92 ของจังหวัด และมีความหลากหลายของประเภทอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมฟอกหนัง อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะ อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยาง ฯลฯ โดยมีการกระจุกตัวเป็นจำนวนมากบริเวณซอยสุขุมวิท 30-34 และนิคมอุตสาหกรรมบางปู

การเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากดังกล่าว แม้ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้น แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย ปัญหาการจราจรติดขัดปัญหาขาดแคลนพื้นที่สีเขียว และปัญหามลพิษทาง

อากาศ เป็นต้น โดยปัญหาดังกล่าวมีแนวโน้มการทวีความรุนแรงมากขึ้น เนื่องจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของพื้นที่ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและการขาดการดำเนินการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

บทความวิจัยชิ้นนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์สิ่งแวดล้อมเมือง ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองและเสนอแนะแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในตำบลแพรกษาและตำบลบางปูใหม่ จังหวัดสมุทรปราการ อันเป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับหลักวิชาการ ความต้องการของท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง

2. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแพรกษาและตำบลบางปูใหม่ จังหวัดสมุทรปราการ คิดเป็นพื้นที่ทั้งสิ้น 40.30 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 25,187 ไร่ 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา พิจารณาองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองทางด้านกายภาพเป็นสำคัญ เนื่องจากส่งผลกระทบต่อประชาชนและสามารถตรวจวัดและ

วิเคราะห์ปัญหาได้อย่างชัดเจน อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพอากาศ เสียย น้ำ พื้นที่สีเขียว

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) การสำรวจภาคสนาม และ 2) การจัดทำแบบสอบถาม โดยในส่วนของ การจัดทำแบบสอบถาม ดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบสอบถามครัวเรือนในตำบลแพรเทศ และตำบลบางปูใหม่ เป็นจำนวน 100 ชุด โดยพิจารณาหลักเกณฑ์การสุ่มตัวอย่างตามหลักการของ Taro Yamane ที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 90 และมีกลุ่มประชากรเป็นจำนวนครัวเรือนไม่เกิน 40,000 ครัวเรือน

4. ขั้นตอนการศึกษา

ขั้นตอนการศึกษาและวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 2) รวบรวมและศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ 3) ออกแบบและจัดทำแบบสอบถาม 4) วิเคราะห์องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองและความคิดเห็นของประชาชน 5) เสนอแนะแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

5. การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญในบทความวิจัยชิ้นนี้ แบ่งได้เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

5.1 แนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเมือง

“สิ่งแวดล้อมเมือง (Urban Environment)” หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ในบริเวณเมืองหรือชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และสิ่งแวดล้อมทาง

สังคม เศรษฐกิจ (Jackson, 2007; นพพันธ์ ตาปานานนท์, ม.ป.ป.)

5.2 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบเมือง

“ระบบเมือง (Urban System)” หมายถึง กระบวนการนำเข้าและผลผลิตออกของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมือง องค์ประกอบหลักของระบบเมือง ได้แก่ วัตถุประสงค์ของเมือง (Inputs) กระบวนการ (Processes) ผลที่เกิดขึ้น (Outputs) (White, 1994; Tyler, 2002)

5.3 แนวความคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีสาเหตุสำคัญมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การขาดจิตสำนึกและฝึกอบรม โดยลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แก่ การขาดแคลนและลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ ภาวะมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ความเสื่อมสลายของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (วิลาวัลย์ภมรสุวรรณ, 2551, อุดมศักดิ์สินธิพงษ์, 2556 และอำนาจ วงศ์บัณฑิต, 2557)

ในส่วนของ การจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental Management) อันหมายถึง กระบวนการดำเนินงานวางแผน แก้ไข ปรับปรุง วางระบบอย่างถูกหลักวิชาการให้กับสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์แก่ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีหลักการที่สำคัญ คือ การสำรวจและกำหนดขอบเขตสิ่งแวดล้อม การวางแผนกิจกรรมและแนวทางการจัดการ การควบคุม บำบัดหรือกำจัดของเสีย นอกจากนี้ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรมนุษย์สร้างขึ้นควรนำหลักการผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle, PPP) มาตราการทางกฎหมายและหลักการทางเศรษฐศาสตร์มาช่วย เช่น เครื่องสร้างแรงจูงใจทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พัฒน์, 2547)

6. ผลการศึกษา

6.1 ผลที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม

6.1.1 สถานการณ์สิ่งแวดล้อม

พื้นที่ศึกษาประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองที่สำคัญ ได้แก่

- ปัญหามลพิษทางน้ำ แหล่งน้ำ คูคลองในพื้นที่ศึกษา บริเวณนิคมอุตสาหกรรมบางปูและเขตประกอบการอุตสาหกรรมฟอกหนังบริเวณซอยสุขุมวิท 34 มีสีดำ และส่งกลิ่นเหม็น นอกจากนี้ ผลการตรวจวัดคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน บริเวณคลองแพรกษามีคุณภาพเสื่อมโทรมมาก มีค่าแอมกานีสสูงถึง 1.5 มิลลิกรัมต่อลิตร คลองบริเวณในเขตนิคมอุตสาหกรรมบางปูใหม่ มีค่าเหล็กสูงสุด 12 มิลลิกรัมต่อลิตร และสารหนู 0.014 มิลลิกรัมต่อลิตร ซึ่งล้วนแต่เกินมาตรฐานที่กรมควบคุมมลพิษกำหนดทั้งสิ้น (กรมควบคุมมลพิษ, 2558) (รูปที่ 1)

ที่มา: สำรวจภาคสนาม, 2558
รูปที่ 1 ปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ศึกษา

- ปัญหามลพิษทางอากาศ มักมีสาเหตุมาจากการจราจรที่ติดขัดและการขยายเส้นทางคมนาคมบริเวณถนนสุขุมวิทและถนนแพรกษา โดยผลการตรวจวัดคุณภาพอากาศบริเวณซอยสุขุมวิท 30-34 พ.ศ.2557 พบว่า ค่าก๊าซโอโซน (O_3) ค่าเฉลี่ย 8 ชั่วโมง สูงสุดถึง 116 ppb ค่าฝุ่นละอองขนาดไม่เกิน 10 ไมครอน (PM_{10}) 24 ชั่วโมงเฉลี่ยสูงสุด 219 $\mu g/m^3$ ซึ่งล้วนแต่เกินมาตรฐานกรมควบคุมมลพิษทั้งสิ้น (กรมควบคุมมลพิษ, 2558)

- ปัญหามลพิษทางเสียง เสียงดังหรือเสียงรบกวนมักมีสาเหตุมาจากการจราจร อย่างไรก็ตาม การตรวจวัดระดับเสียง พ.ศ. 2556 บริเวณริมถนนมีค่าเท่ากับ 69.1 เดซิเบล บริเวณพื้นที่ทั่วไปเท่ากับ 58.9 เดซิเบล ผลการตรวจวัดดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานไม่เกิน 70 เดซิเบล แต่เป็นระดับเสียงที่สูงและมีแนวโน้มเกินมาตรฐานได้ในอนาคต เนื่องจากจำนวนยานพาหนะและระยะเวลาบนท้องถนนเพิ่มมากขึ้น

- ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่สีเขียว พื้นที่ศึกษามีแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและพื้นที่สวนสาธารณะจำนวนน้อยมาก โดยพื้นที่สวนสาธารณะที่พบมีลักษณะเป็นสวนหย่อม สนามเด็กเล่นหรือสนามกีฬาตามหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก และไม่สามารถใช้งานได้ อย่างเต็มศักยภาพ

- ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยไม่มีประสิทธิภาพ พบขยะมูลฝอยตกค้างเป็นจำนวนมาก บริเวณหมู่บ้านเอื้ออาทรแพรกษา 14 หมู่บ้าน อุบลศรี ซอยสุขุมวิท 34 เป็นต้น (รูปที่ 2)

ที่มา: สำรวจภาคสนาม, 2558
รูปที่ 2 การตกค้างของขยะมูลฝอยในพื้นที่ศึกษา

- ปัญหาการจราจรติดขัด พบบริเวณหน้าวัดแพรกษา (กม.2) เนื่องจากสภาพถนนเป็นลักษณะคอคอด จากถนนสุขุมวิท 6 ช่องการจราจร เหลือ 2 ช่องการจราจร และบริเวณถนนสุขุมวิทที่มีการขนส่งสินค้าของโรงงานอุตสาหกรรมกีดขวางการจราจร

6.1.2 ระบบเมือง

พื้นที่ศึกษามีกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การอุตสาหกรรม การสร้างและขยายตัวที่อยู่อาศัย การค้าขายและพาณิชยกรรม และการคมนาคมและขนส่ง ระบบเมืองของแต่ละกิจกรรมมีวัตถุประสงค์ของระบบ (Inputs) กระบวนการ (Processes) และผลที่เกิดขึ้น (Outputs) แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้น (Outputs) จากกิจกรรมทั้ง 4 ได้แก่

- ผลที่เกิดขึ้นด้านบวกได้แก่การทำให้เมืองมีแหล่งงานมากขึ้น การมีระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการครบครันการกระตุ้นเศรษฐกิจให้มีเม็ดเงินหมุนเวียนการเพิ่มความสะอาดสบายและคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น
- ผลที่เกิดขึ้นด้านลบ ได้แก่ ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางเสียง การจราจรติดขัด การลดลงของพื้นที่สีเขียว และปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย

6.1.3 องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมือง

องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองพื้นที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

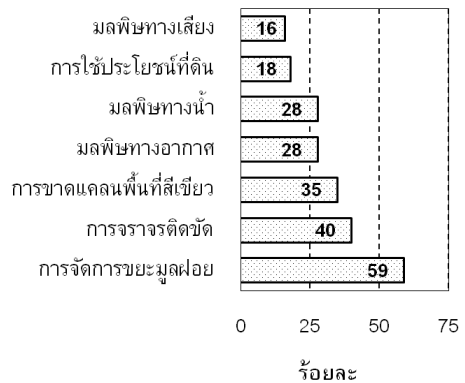
- สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งน้ำ คูคลองในพื้นที่ (คลองแพรงษา)
- สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ เส้นทางคมนาคม อาคารที่อยู่อาศัย สาธารณูปการ เป็นต้น
- สิ่งแวดล้อมสังคม-เศรษฐกิจ ได้แก่ ศาสนสถาน (วัดแพรงษา) การประกอบอุตสาหกรรมในพื้นที่

6.2 ผลที่ได้จากการจัดทำแบบสอบถาม

6.2.1 ความคิดเห็นที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเมือง

ผลจากแบบสอบถาม พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองที่กลุ่มตัวอย่างผู้ทำแบบสอบถามเกินกว่าร้อยละ 30 คิดว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ได้แก่ ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย (ร้อยละ 59) ปัญหาการจราจรติดขัด (ร้อยละ 40) และปัญหาขาดแคลนพื้นที่สีเขียว (ร้อยละ 35) (รูปที่ 3)

รูปที่ 3 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองในพื้นที่

นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 40 มีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเมืองที่มีความสำคัญในระดับมาก ได้แก่ ปัญหาการตกค้างและสะสมของขยะมูลฝอย(ร้อยละ45)ปัญหาการจราจรติดขัด (ร้อยละ 44) ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่สวนสาธารณะและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ (ร้อยละ 50) ปัญหากลิ่นเหม็นจากสถานที่รวบรวมและกำจัดขยะมูลฝอย (ร้อยละ 44)

6.2.2 ความต้องการในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

ในส่วนของคุณภาพความต้องการที่มีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในระดับมากเกินร้อยละ 50 ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้มากขึ้น (ร้อยละ 52) การเพิ่มจำนวนรอบการจัดเก็บขยะมูลฝอย (ร้อยละ 55) การพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยให้มีความน่าอยู่ (ร้อยละ 51) การแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด (ร้อยละ 54) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ความต้องการของกลุ่มตัวอย่างมีต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในพื้นที่ศึกษา

ความต้องการในการปรับปรุง	มาก	ปานกลาง	น้อย
- การบำบัดคุณภาพน้ำแหล่งผิวดิน	29	48	23
- การขุดลอกและทำความสะอาดแม่น้ำและคูคลอง	46	38	16
- การเข้มงวดในการนำกฎหมายมาใช้กับโรงงานอุตสาหกรรม	46	36	18
- การตรวจวัดมลพิษทางเสียงอย่างสม่ำเสมอ	18	36	46
- การเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้มากขึ้น	52	44	4
- การทำเส้นทาง การเข้าถึงสวนสาธารณะให้มีความสะดวก	13	39	48
- การเพิ่มจำนวนรอบการจัดเก็บขยะมูลฝอย	55	27	18
- การจัดหาแหล่งกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ	38	50	12
- การพัฒนาแหล่งที่อยู่อาศัยให้มีความน่าอยู่	51	40	9
- การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเข้มงวด	25	27	48
- การแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด	54	40	6
- การส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง	30	58	12

ที่มา: จากการจัดทำแบบสอบถาม, 2558

7. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่า พื้นที่ศึกษามีองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมเมืองครบทั้ง 3 ด้าน กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และสิ่งแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ ตามแนวคิดของ John N. Jackson, 2007 และนพนนท์ ตาปนา-นนท์, ม.ป.ป. นอกจากนี้ องค์ประกอบสิ่งแวดล้อมเมืองดังกล่าว ยังสะท้อนให้เห็นถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในพื้นที่ อันเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ เส้นทางคมนาคม อาคารที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมสังคม-เศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดผลกระทบหรือภาวะมลพิษทางสิ่งแวดล้อมตามมา ตามแนวคิดของวิลาวัณย์ ภารสุวรรณ, 2551, อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2556 และ

อำนาจ วงศ์บัณฑิต, 2557 ดังจะเห็นได้จากผลที่ได้จากการสำรวจภาคสนามและการจัดทำแบบสอบถามที่พบว่า ผลที่เกิดขึ้นด้านลบจากระบบเมืองหรือกิจกรรมในพื้นที่ ได้แก่ ปัญหาการตกค้างและสะสมของขยะมูลฝอย ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่สวนสาธารณะและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ปัญหามลพิษทางอากาศและเสียง เป็นต้น

ดังนั้น ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองในพื้นที่ตำบลแพรกษาและตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการจึงควรมุ่งเน้นการดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

- **การส่งเสริมให้เป็นเมืองอุตสาหกรรมสะอาด** จากสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษาที่ประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะบริเวณใกล้เคียงกับนิคมอุตสาหกรรมบางปูและโรงงานอุตสาหกรรมฟอกหนังซอยสุขุมวิท 30-34 พื้นที่ศึกษาจึงควรได้รับการพัฒนาเป็นเมืองอุตสาหกรรม

กรรมสะอาด อันสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาจังหวัดสมุทรปราการ คือ “เมืองอุตสาหกรรมสะอาด ปลอดภัย น่าอยู่” โดยการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมสะอาดในพื้นที่ (อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยี การผลิตที่สะอาด ลดการเกิดของเสียและคำนึงถึงการป้องกันมลพิษ) การส่งเสริมเครือข่ายอนุรักษ์ บำบัดและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- **การเพิ่มทางเลือกการเดินทางให้หลากหลาย** จากความต้องการของประชาชนที่ต้องการให้มีการแก้ไขการจราจรติดขัด การแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัดจึงควรเพิ่มและพัฒนาทางเลือกการเดินทางให้มีความหลากหลาย เช่น การพัฒนาระบบการขนส่งมวลชน การปรับปรุงมาตรฐานของถนนให้สอดคล้องต่อการใช้ระบบการขนส่งมวลชนประเภทต่างๆ ฯลฯ โดยเส้นทางเสนอแนะให้มีการพัฒนาในลำดับแรก ได้แก่ ถนนสุขุมวิท เนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในพื้นที่และประสบปัญหาจราจรติดขัดมากกว่าเส้นทางอื่นๆ

- **การปรับปรุงการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอย** โดยการเพิ่มจำนวนรอบการจัดเก็บขยะมูลฝอยการสำรวจและกำจัดขยะมูลฝอยตกค้างตามหมู่บ้านต่างๆ และบริเวณรอบโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณของสุขุมวิท 34 นอกจากนี้ ควรนำแผนและนโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทยมาปรับใช้อย่างจริงจัง เช่น การใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย การคัดแยกขยะมูลฝอย เป็นต้น

- **การจัดหาสวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียว** ควรเพิ่มพื้นที่สีเขียวบริเวณริมสองฝั่งคลองชลประทาน บริเวณทางจักรยานเลียบริมถนนสุขุมวิท บริเวณหน้าสำนักงานเทศบาลแพรเทศา เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจและสร้างทัศนียภาพที่สวยงามให้กับพื้นที่

- **การปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด** การปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับและมาตรฐานสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยอย่างเคร่งครัดจะสามารถช่วยลดภาวะมลพิษอันเกิดจากกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปล่อยมลพิษทางอากาศและมลพิษทางน้ำของโรงงานอุตสาหกรรม การเกิดเสียงดังจากการใช้พาหนะ การบำบัดและกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่อง “การจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองตำบลแพรเทศาและตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ” เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองด้านกายภาพ ตำบลแพรเทศาและตำบลบางปูใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการผังเมืองบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2557

ขอขอบคุณเทศบาลตำบลบางปูและองค์การบริหารส่วนตำบลแพรเทศาที่เอื้อเฟื้อข้อมูลอันเป็นประโยชน์และสละเวลาในการให้สัมภาษณ์ รวมถึงทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนแต่ไม่ได้เอ่ยนามมา ณ ที่นี้

รายการอ้างอิง

ชัยศรี ธาราสวัสดิ์พัฒน์. (2547). *การจัดการสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด.

นพนนท์ ตาปนานนท์. (ม.ป.ป.). *การวางแผนภาคและเมือง* [Urban and Regional Planning]. เอกสารคำสอนวิชา 2503515, กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

วิลาวัณย์ ภมรสวรรณ. (2551). *สิ่งแวดล้อมเมือง/ชุมชน*. เอกสารประกอบการสอนวิชา ผ.ม. 445, กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

อำนาจ วงศ์บัณฑิต. (2557). *กฎหมายสิ่งแวดล้อม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2556). *กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

Jackson, J. N. (2007). *The urban future*. Oxon: Routledge.

Tyler, M. G. (2002). *Living in the environment: Principles, connections, and solutions*. (12th ed). The United States of America: Thomson Learning.

White, R. R. (1994). *Urban environmental management: Environmental change and urban design*. England: John Wiley & Sons.

การจัดการสวนสาธารณะในเมือง:
กรณีศึกษา อุทยานเบญจสิริ กรุงเทพมหานคร
Managing Public Park: A Case Study of Benchasiri Park, Bangkok

พลพินิจ พินิจชอบ¹ และ ดร. กฤตพร หัวใจเจริญ²
Polpinij Piniichob¹ and Kritaporn Haocharoen, Ph.D.²
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: ppnn.pc@gmail.com¹ , aey_ae@hotmail.com²

บทคัดย่อ

กรุงเทพมหานครมีการจัดลำดับประเภทของสวนสาธารณะซึ่งใช้เกณฑ์ในด้านขนาดของพื้นที่เป็นหลัก โดยสวนสาธารณะระดับชุมชนเป็นประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญ และมีการกระจายตัวเพื่อให้บริการแก่พื้นที่ชุมชนในกรุงเทพมหานครอย่างทั่วถึง หนึ่งในสวนสาธารณะระดับชุมชนใจกลางกรุงเทพมหานครคืออุทยานเบญจสิริ ซึ่งให้บริการในพื้นที่เมืองชั้นในและมีการบริการกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนและนันทนาการที่หลากหลายเป็นผลให้สามารถเข้าถึงได้ทุกเพศทุกวัย และหลากหลายช่วงอายุ รวมถึงมีความได้เปรียบในด้านที่ตั้งซึ่งสามารถเข้าถึงได้จากหลายรูปแบบการเดินทาง ซึ่งส่วนหนึ่งของกายภาพของพื้นที่สามารถสะท้อนได้จากการบริหารจัดการ ที่เป็นแนวนโยบายที่สามารถส่งผลโดยตรงต่อพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทั้งเชิงกายภาพ สังคม และนโยบายการจัดการ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ถึงบทบาทที่แท้จริงในการให้บริการของอุทยานเบญจสิริและนำมาสู่แนวทางในการพัฒนาพื้นที่

Abstract

Bangkok Metropolitan Administration (BMA) has been ranked the park based on the size of the area. Community park is one of the most important and distribute for services to all over community in Bangkok. One of the community park in Bangkok central business district (CBD) is Benchasiri Park. The park serves anyseveral types of activity and recreation for variety group of people and also has the advantage in terms of location which is accessible from various traffic modes. Partly of physical area can be reflected from management policy which directly affect to the area. In this case study, researcher was conducted in factors of physical, social and policy to analysis the role of Benchasiri Park and lead to the guideline for spatial development.

คำสำคัญ (Keywords): การจัดการ (Management), บทบาท (Role), สวนสาธารณะ (Public Park)

1. บทนำ

สวนสาธารณะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของเมือง ซึ่งมีหน้าที่ในการให้บริการด้านนันทนาการและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ (Recreation Area) ที่ประชาชนมาใช้ประโยชน์ โดยเท่าเทียมกันในการพักผ่อนหย่อนใจ ผ่อนคลายให้หายจากความตึงเครียดสวนชุมชน (Community Park) เป็นหนึ่งในสวนที่กรุงเทพมหานครกำหนดขึ้นเป็นประเภทต่าง ๆ รวม 7 ประเภท (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2558) ซึ่งนับว่าเป็นสวนสาธารณะที่มีความเหมาะสมต่อย่านพาณิชยกรรมของเมืองที่มีพื้นที่จำกัด สามารถตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีมูลค่าสูงเพื่อให้บริการแก่ประชากรในเมืองได้ มีการเข้าถึงที่สะดวกจากหลายรูปแบบในการเดินทาง โดยในกรุงเทพฯ มีสวนสาธารณะในระดับชุมชน ที่มีความสำคัญหลายแห่ง อาทิเช่น สวนรมณีนาถ สวนทิววนารมย์ อุทยานเบญจสิริ เป็นต้น โดยพบว่าเมื่อเปรียบเทียบสถิติของผู้เข้าใช้บริการระหว่างสวนสาธารณะในประเภทเดียวกันนี้ อุทยานเบญจสิริเป็นสวนสาธารณะที่มีสถิติผู้เข้าใช้งานมากเป็นลำดับต้น ๆ และในด้านกายภาพของที่ตั้ง ที่รายล้อมไปด้วยอาคารสำนักงานห้างสรรพสินค้า ซึ่งมีความแตกต่างจากสวนสาธารณะแห่งอื่นที่มีกอยู่ในพื้นที่อยู่อาศัยหรือบริเวณที่เป็นชุมชน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพฤติกรรมรูปแบบการใช้พื้นที่และกลุ่มผู้ใช้งาน เพื่อประกอบการวิเคราะห์บทบาทและศักยภาพของอุทยานเบญจสิริ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการจัดการที่มีความเหมาะสมกับบทบาทของอุทยานเบญจสิริต่อไป

3. แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับสวนสาธารณะ

เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความสำคัญสำหรับเมือง(กองผังเมือง,2536)มีการจัดภูมิทัศน์ที่สวยงาม และการจัดการบริการที่สามารถตอบสนองการประกอบกิจกรรมของผู้ใช้งาน รวมถึงเป็นสถานที่ที่รัฐจัดให้มีขึ้นเพื่อบริการแก่ประชาชนทุกคนโดยเท่าเทียมกัน มีการแบ่งระดับของสวนตามหน้าที่การให้บริการ

3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่

พื้นที่เปิดโล่งเป็นส่วนของธรรมชาติที่ถูกรนำเข้ามาในเมือง (สำนักพัฒนามาตรฐาน, 2549) ซึ่งในการใช้ประโยชน์พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจะเป็นการซ้อนทับกันระหว่างกิจกรรม เวลา และสถานที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกันของทั้ง 3 ส่วน

3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สวนสาธารณะ

การเลือกกิจกรรมมีส่วนสัมพันธ์กับพื้นฐานความแตกต่างของมนุษย์ (นิลกุล คล่องเวสสะ, 2551) ได้แก่ อายุ เพศ ความต้องการ และกระแสความนิยม จะประกอบกันเป็นปัจจัยในการเลือกใช้ โดยมีองค์ประกอบภายนอกที่เป็นปัจจัยร่วม ซึ่งได้แก่ การเข้าถึง กิจกรรม ความสมบูรณ์ ความปลอดภัย ขนาดพื้นที่ และความเป็นสาธารณะ

3.4 แนวความคิดด้านการบริหารจัดการทรัพยากรกายภาพ

เป็นกระบวนการจัดการที่มีการบูรณาการ 3 ปัจจัย (เสรีชัย โชติพานิช, 2549) ได้แก่ สถานที่ เป็นปัจจัยทางกายภาพ กระบวนการ เป็นขั้นตอนในการเนิกรการ และบุคลากร ที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการต่าง ๆ ได้

4. วิธีการวิจัย

4.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาพื้นที่อุทยานเบญจสิริในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงบทบาทการให้บริการ และนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการจัดการพื้นที่ โดยมีปัจจัยหลักที่มีผลต่อการจัดการพื้นที่ 3 ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบเชิงกายภาพองค์ประกอบเชิงสังคม และองค์ประกอบเชิงนโยบาย โดยมีรายละเอียดดังรูปที่ 1

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4.2 ขั้นตอนการวิจัย

การทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ถึงบทบาทการให้บริการของพื้นที่อุทยานเบญจสิริ

การศึกษาด้านกายภาพสังคม และนโยบาย ด้วยการสำรวจ การใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างคน พื้นที่ กิจกรรม ช่วงเวลาที่เกิดกิจกรรม รวมถึงปัญหาและข้อจำกัด และนโยบายในการจัดการพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาความสัมพันธ์ของการจัดการพื้นที่ที่ส่งผลต่อการใช้งาน รวมถึงบทบาทของอุทยานเบญจสิริในปัจจุบัน

เสนอแนะการจัดการพื้นที่อุทยานเบญจสิริ ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะที่มีความเหมาะสมต่อบทบาทของอุทยานเบญจสิริและสภาพการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน

5. การศึกษาพื้นที่อุทยานเบญจสิริ

5.1 ลักษณะทางกายภาพ

5.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

อุทยานเบญจสิริ ตั้งอยู่บริเวณกิโลเมตรที่ 2 ของถนนสุขุมวิท ในแขวงคลองตัน เขตคลองเตย ปัจจุบันอยู่ในการดูแลของสำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่โดยประมาณ 29 ไร่ โดยมีที่ตั้งแสดงในรูปที่ 2

รูปที่ 2 พื้นที่อุทยานเบญจสิริและการเข้าถึง

5.1.2 การสัญจรและเข้าถึงพื้นที่

สามารถเข้าถึงได้หลายรูปแบบและหลายเส้นทาง โดยเป็นการสัญจรทางบกทั้งหมด โดยได้มีการศึกษาการสัญจรและการเข้าถึงพื้นที่ทั้งในด้านของระบบโครงข่ายถนน ที่สามารถเข้าถึง

ได้ทั้งจากถนนสายหลักและถนนสายรอง และระบบรถโดยสารสาธารณะ ดังแสดงในรูปที่ 2 ซึ่งจากการสำรวจ พบว่า ผู้ใช้บริการร้อยละ 38 เข้ามาใช้พื้นที่ ด้วยวิธีการเดินเท้า รองลงมาเป็นการสัญจรโดยระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนกรุงเทพ (BTS) รถโดยสารสาธารณะ และรถยนต์ส่วนตัวตามลำดับ

5.1.3 การแบ่งพื้นที่ใช้สอย

ภายในพื้นที่อุทยานเบญจสิริ ได้มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสามส่วนหลักๆ ตามประเภทการใช้งานหลักดังแสดงในรูปที่ 2 ซึ่งได้แก่ ส่วนพิธีการ (Formal Zone) ได้แก่บริเวณด้านหน้าติดถนนสุขุมวิท ส่วนเปิดโล่ง (Open Space) ได้แก่บริเวณส่วนกลางของสวนสาธารณะ และส่วนกีฬา (Sport Zone) อยู่บริเวณด้านข้างและด้านหลังของอุทยานฯ โดยพบว่าในช่วงเช้าและเย็นจะมีการใช้งานพื้นที่กลางแจ้งของอุทยานในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ส่วนกลางวันเป็นการใช้งานในร่มเพื่อการพักผ่อน

5.2 ลักษณะทางสังคมประชากร

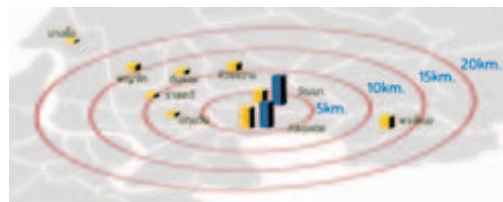
จากการศึกษาข้อมูลพบว่าอุทยานเบญจสิริมีจำนวนผู้เข้าใช้งานในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์เฉลี่ยมากกว่าผู้ใช้งานในวันธรรมดา โดยจำนวนเฉลี่ยเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดระหว่าง พ.ศ. 2553 และพ.ศ.2554 และมีจำนวนผู้ใช้งานเฉลี่ยคงที่ที่เฉลี่ย 3,500 คนต่อวันจนถึง พ.ศ. 2556 โดยได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. 2557 ดังแสดงสถิติในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สถิติการใช้งานอุทยานเบญจสิริ

ปี (พ.ศ.)	วันธรรมดา (คน)	อัตรา การเพิ่ม (%)	วันหยุด (คน)	อัตรา การเพิ่ม (%)
2550	2,500		2,800	
2551	2,700	8.00	3,050	8.93
2552	2,000	-25.93	2,500	-18.03
2553	2,000	0.00	3,500	40.00
2554	3,500	75.00	3,500	0.00
2555	3,500	0.00	3,500	0.00
2556	3,500	0.00	3,500	0.00
2557	3,715	6.14	3,720	6.29

ที่มา: สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2558 (ปรับปรุงโดยผู้วิจัย)

และจากการสำรวจพบว่า เขตที่พักอาศัยของผู้ใช้งานอุทยานเบญจสิริ มีการกระจายตัวอยู่จากหลากหลายพื้นที่ในกรุงเทพมหานคร ทั้งบริเวณที่ใกล้เคียงกับพื้นที่อุทยานฯ เช่น เขตคลองเตย และเขตวัฒนา มีจำนวนผู้ใช้พื้นที่ถึงร้อยละ 29 และ 18 ตามลำดับ และยังมีส่วนใช้บริการจากเขตพื้นที่ห่างออกไปเช่นเขตพระโขนง เขตห้วยขวาง เขตพญาไท เป็นต้น ซึ่งสามารถแสดงผลได้ดังรูปที่ 3

รูปที่ 3 เขตที่ผู้ใช้บริการอุทยานเบญจสิริพักอาศัย

5.3 การบริหารจัดการพื้นที่

อุทยานเบญจสิริเป็นสวนสาธารณะในสังกัดกลุ่มสวนสาธารณะ 2 สำนักงานสวนสาธารณะ

สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานครโดยการเบิกจ่ายงบประมาณในการจัดการพื้นที่อุทยานเบญจสิรินั้นเป็นการจัดสรรของงบประมาณจากส่วนกลางในทุก ๆ ปีงบประมาณ โดยฝ่ายธุรการสำนักงานอุทยานฯทำหน้าที่ในการตั้งงบประมาณ โดยแบ่งออกเป็นหมวดการใช้จ่ายต่าง ๆ เช่นการปรับปรุงพื้นที่ การบำรุงรักษา การจัดกิจกรรม และหมวดเบ็ดเตล็ด

6. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6.1 บทบาทของอุทยานเบญจสิริ

ในการสรุปบทบาทการให้บริการของอุทยานเบญจสิรินั้น จำเป็นที่จะต้องนำผลการศึกษาในทุกด้าน มาประกอบการสรุปผลโดยสามารถแบ่งเป็นประเด็นสำคัญหลายประการ ดังนี้

ประการแรกเป็นข้อได้เปรียบในด้านกายภาพซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ใจกลางเมือง บนถนนสุขุมวิทซึ่งเป็นถนนสายหลัก เชื่อมต่อไปยังส่วนต่าง ๆ ของกรุงเทพ อีกทั้งยังสามารถเข้าถึงได้ด้วยระบบขนส่งที่มีความหลากหลาย ส่งผลให้อุทยานเบญจสิริเป็นพื้นที่ที่มีข้อได้เปรียบกว่าสวนสาธารณะในระดับเดียวกัน ในด้านของที่ตั้ง โดยจากการสำรวจพบว่าพื้นที่ว่างบริเวณต่าง ๆ ของอุทยานฯ ยังมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ไม่เต็มประสิทธิภาพ

ประการที่สองในด้านการบริการอุทยานเบญจสิริเป็นสวนสาธารณะที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้บริการแก่ผู้มาใช้พื้นที่ซึ่งมีความหลากหลายทั้งประเภทและชนิดของกิจกรรม รวมถึงสามารถให้บริการได้อย่างครอบคลุมแก่กลุ่มคนที่มีความหลากหลาย อีกทั้งยังสามารถให้บริการได้อย่างเท่าเทียม เป็นไปตามมาตรฐาน แต่จากการสำรวจยังพบว่าข้อเสนอนี้ให้เพิ่มเติมการบริการต่าง ๆ เช่น ห้องน้ำ เส้นทางวิ่ง เป็นต้น

ประการสุดท้ายในด้านสังคมและประชากรที่พบว่าประชากรที่มาใช้บริการซึ่งเป็นประชากรที่พักอาศัยในบริเวณที่ห่างจากที่ตั้งของอุทยานฯ โดยอยู่ในรัศมีการให้บริการมากกว่า 6 กิโลเมตร หรือระบบขนส่งสาธารณะไม่เกิน 1 ชั่วโมง ซึ่งอยู่ในเกณฑ์การให้บริการของสวนในระดับย่านและเมืองด้วยเช่นกัน

จากการศึกษารวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของอุทยานเบญจสิริที่ผ่านมาทั้งในเชิงกายภาพ สังคมและนโยบายการบริหารพื้นที่นั้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าอุทยานเบญจสิริมีบทบาทการให้บริการประชากรเมืองที่มีความครอบคลุมทั้งในระดับชุมชน ระดับย่าน และระดับเมืองสามารถให้บริการพื้นที่ที่ย่านหรือเขตเมืองขนาดใหญ่ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 บทบาทการให้บริการของอุทยานเบญจสิริ

บทบาทระดับชุมชน	รองรับประชากรรอบอุทยานฯ	ที่พักอาศัยตั้งอยู่โดยรอบเข้าถึงโดยการเดินเท้าเข้ามาใช้งานช่วงสั้น ๆ ไม่เสียค่าบริการ
บทบาทระดับย่าน	ที่ตั้งในย่านธุรกิจ	ผู้พักอาศัยย่านอื่นเข้าถึงโดยรถสาธารณะ ย่านที่มีความหลากหลายข้อจำกัดด้านเวลา
บทบาทระดับเมือง	ที่ตั้งศูนย์กลางกรุงเทพฯ	ผู้พักอาศัยย่านอื่นเข้าถึงโดยรถสาธารณะ การรวมกลุ่มกิจกรรม ข้อจำกัดด้านเวลา

ที่มา: ผู้วิจัย

6.2 แนวทางการจัดการพื้นที่อุทยานเบญจสิริ

จากข้อสรุปถึงบทบาทการให้บริการของอุทยานเบญจสิริ ที่พบว่ามีบทบาทการให้บริการในระดับย่าน นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการจัดการพื้นที่ ที่มีความสอดคล้องกับการใช้งานในปัจจุบัน และสามารถรองรับการให้บริการใน

พื้นที่ระดับย่านอย่างมีประสิทธิภาพ โดยแบ่งเป็นข้อเสนอใน 3 ด้านหลัก ๆ ซึ่งได้แก่

ด้านกายภาพ ควรมีการปรับปรุงพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถใช้งานได้อย่างสมบูรณ์ และเพิ่มเติมอุปกรณ์และการบริการให้เพียงพอต่อความต้องการในอนาคต เช่น พื้นที่ลานกีฬา พื้นที่นั่งพักผ่อน ห้องสมุด พื้นที่เรียนรู้ ฯลฯ รวมถึงการปรับปรุงพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น น้ำพุดนตรี สนามหญ้า นอกจากนั้นยังควรมีการเพิ่มกิจกรรมการนันทนาการให้สามารถดึงดูดผู้ใช้ และใช้พื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น การปั่นจักรยานน้ำ การพายเรือ การเช่าจักรยาน เป็นต้น รวมถึงการเพิ่มช่องทางเข้าถึงจากถนนสายย่อยเพื่อให้พื้นที่ชุมชนโดยรอบสามารถเข้าถึงพื้นที่อุทยานฯ ได้สะดวก เช่น การเปิดช่องทางคนเดิน การเชื่อมต่อทางเท้าจากพื้นที่ชุมชน เป็นต้น

ด้านสังคมควรมีการเพิ่มความถี่ของกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น เนื่องจากจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม และรวมกลุ่มผู้ที่มีความสนใจคล้ายกันได้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเช่น การจัดดนตรีในสวน การฝึกหัดอาชีพ กิจกรรมของเยาวชน พื้นที่เพื่อศิลปะ การจัดตลาดนัด (Flea Market) ฯลฯ รวมถึงเพิ่มช่องทางในการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ของอุทยานฯ ตามสื่อโซเชียลต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มผู้ใช้งานสามารถรับรู้ข่าวสารได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

ด้านนโยบายการจัดการ ควรมีการบริหารพื้นที่บางส่วนที่สามารถจัดหาผลประโยชน์ให้แก่การดำเนินงานอุทยานฯ โดยไม่ขัดต่อระเบียบข้อบังคับ เพื่อใช้สนับสนุนงบประมาณด้านต่าง ๆ ของอุทยานฯ เช่น การดูแลรักษา หรือจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ และควรมีรูปแบบการบูรณาการการบริหารงานที่คำนึงถึงความต้องการของผู้

ใช้บริการกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่โดยรอบอุทยานฯ

รายการอ้างอิง

กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2536). *โครงการจัดหาและพัฒนาสวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น และภูมิทัศน์ของเมือง*. กรุงเทพฯ: กองผังเมือง สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร.

นิลบล คล่องเวสสะ. (2548). *การวางแผนออกแบบสวนสาธารณะ และพื้นที่นันทนาการ*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักพัฒนามาตรฐาน กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2547). *เกณฑ์ด้านผังเมือง หมวดบริการสังคม เรื่อง สวนสาธารณะ สนามกีฬา ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนามาตรฐาน.

สำนักพัฒนามาตรฐาน กรมโยธาธิการและผังเมือง. (2549). *ทฤษฎีและความรู้ทางด้านผังเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนามาตรฐาน.

สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล. (2558). *สถิติกรุงเทพมหานคร 2557*. กรุงเทพฯ: สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล.

การศึกษารูปแบบกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่สวนสาธารณะ
ในย่านชุมชน กรณีศึกษาสวนรมณีย์ทุ่งสีกัน เขตดอนเมือง
A Study of Activity Pattern in Community Public Park:
A Case Study of Rommani Thungsikan Park, Don Mueang District

อภิวลัย แดงสะอาด¹ และ ดร. จาตุรงค์ โภคะรัตน์ศิริ²

Apiwan Dangsa-ard¹ and Jaturong Pokharatsiri, Ph.D.²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: apiwan.dangsaard@gmail.com¹, jaturong@ap.tu.ac.th²

บทคัดย่อ

พื้นที่เขตดอนเมืองเป็นพื้นที่รองรับการกลายเป็นเมืองจากเขตกรุงเทพมหานครชั้นในเมื่อมีโครงการพัฒนา
ด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย
และนำมาสู่ประเด็นคำถามเรื่องความเพียงพอและการใช้ประโยชน์ของสวนสาธารณะในย่าน
ชุมชนโดยใช้สวนรมณีย์ทุ่งสีกันเป็นกรณีศึกษา ซึ่งการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรม
การใช้ประโยชน์ในพื้นที่สวนสาธารณะ และนำเสนอแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะเพื่อ
การดำเนินกิจกรรมของประชาชนในอนาคต โดยการศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูล 2 วิธี
การ คือ 1) การสังเกตผู้ใช้พื้นที่สวนสาธารณะ พฤติกรรมและรูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่สวน
สาธารณะ และ 2) การสัมภาษณ์ผู้ใช้พื้นที่ในด้านทัศนคติ วัตถุประสงค์และความต้องการใช้งานที่มี
ผลต่อการกำหนดพื้นที่สวนสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมในอนาคต ผลการศึกษา
พบว่าพื้นที่สวนสาธารณะมีผู้ใช้งานหลากหลายวัยและมีความต้องการใช้พื้นที่ที่แตกต่างกัน โดยพื้นที่
บางส่วนไม่ได้ถูกจัดสรรเพื่อการดำเนินกิจกรรม หรือมีการดำเนินกิจกรรมที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์
ของพื้นที่และบางส่วนไม่ได้เกิดการใช้ประโยชน์ จึงได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ใน 2 ประเด็น
คือ การปรับปรุงดูแลสวนสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบัน และการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมของ
ประชาชนในอนาคต เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระดับการให้บริการของสวนสาธารณะให้ตอบ
สนองทั้งในระดับชุมชน ระดับเมือง และระดับย่าน

Abstract

Don Mueang, a district at the edge of Bangkok, has absorbed the urban extension of metropolitan area. Recent infrastructure and transportation development projects have affected the change in residential density and land use, inducing a research question of adequacy and utilization of community public parks in the area, as exemplified by a case study of Rommani Thungsikan Park. The objectives of the study were to investigate the patterns of activities in the

park and proposing the appropriate operational development of the park to match the needs in near future. The study involved two data collection methods: 1) observation of users' behavior and activities and 2) the interview of users' perception on objectives and needs for the park which were essential for developing a guideline for community public park planning. The results of study revealed the varieties of ages and activities of users linked to different space usages. Some spaces were misused or unused, while some recreational activities were spontaneously sharing and represented as a crowding space. The study suggested two aspects of community public park development: 1) improving and maintaining the existing physical conditions of park, 2) proposing the new public parks devoted to daily activities in residential area and responsively facilitated to both the city and the community levels.

คำสำคัญ (Keywords): พื้นที่สาธารณะในชุมชน (Community Public Space), พื้นที่สวนสาธารณะ (Community Parks), กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation Activity)

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่สวนสาธารณะที่พบในเขตดอนเมืองส่วนใหญ่เป็นสวนขนาดเล็กตามชุมชนและโครงการหมู่บ้านจัดสรรซึ่งจำกัดการให้บริการจึงไม่ถือว่าเป็นพื้นที่สาธารณะในชุมชนอย่างแท้จริงซึ่งในอนาคตหากขาดการวางแผนและการจัดการที่ดีพื้นที่โล่งสาธารณะที่มีอยู่อาจถูกนำไปพัฒนาเป็นโครงการก่อสร้างต่าง ๆ ที่ไม่ได้เอื้อประโยชน์ในการทำกิจกรรมของประชาชนในพื้นที่

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) ศึกษาารูปแบบกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สวนสาธารณะ
- 2) นำเสนอแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะเพื่อการดำเนินกิจกรรมของประชาชนในอนาคต

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตทางด้านพื้นที่

ศึกษาพื้นที่สวนรมณีทุ่งสีกันซึ่งเป็นสวนสาธารณะหลักในพื้นที่เขตดอนเมืองซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เข้ามาใช้บริการทำให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายมากกว่าสวนสาธารณะแห่งอื่น

1.3.2 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ศึกษาทางด้านพฤติกรรมรูปแบบกิจกรรมทัศนคติ วัตถุประสงค์และความต้องการใช้ประโยชน์พื้นที่สวนสาธารณะ เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะในอนาคต

1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา

- 1) การศึกษาแนวความคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สวนสาธารณะ
- 2) การสังเกตพฤติกรรม รูปแบบกิจกรรมของผู้ใช้พื้นที่สวนสาธารณะ โดยการประยุกต์ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงสังเกตแบบ Static Snapshots ของเทคนิค Space syntax เป็นการเก็บ

ข้อมูลรูปแบบกิจกรรมการจับจองพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยการบันทึกกิจกรรมหยุดนิ่ง (จุฬวติ สันทัศน์, 2548)

3) การสัมภาษณ์ด้านทัศนคติวัตถุประสงค์และความต้องการใช้งานพื้นที่สวนสาธารณะในอนาคต โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) คือ การสุ่มโดยไม่คำนึงถึงโอกาสความน่าจะเป็นจากกลุ่มผู้ใช้งานพื้นที่ใน 2 ช่วงเวลา คือ ตอนเช้าและตอนเย็น ซึ่งได้จำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 12 คน ในการเป็นตัวแทนแสดงความคิดเห็นเรื่องการใช้งานพื้นที่สวนสาธารณะ

4) สรุปผลการศึกษาและนำเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมของประชาชนในอนาคต

2. แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดพื้นที่สวนสาธารณะในชุมชน

พื้นที่สาธารณะในชุมชนจะให้ความสำคัญกับพื้นที่เพื่อนันทนาการและการพักผ่อนหย่อนใจ และตอบสนองความต้องการในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน คือ พื้นที่สวนสาธารณะ (จรัสพิมพ์ บุญญานันต์, 2554, น.59) พื้นที่สวนสาธารณะที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการออกแบบที่เกิดจากความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยองค์ประกอบพื้นฐานที่ต้องคำนึงถึงเพื่อทำให้เกิดเป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันและเกิดกิจกรรมที่หลากหลาย (จรัสพิมพ์ บุญญานันต์, 2554, น.66-71) สามารถสรุปได้ดังนี้

(1) ปัจจัยทางด้านการเข้าถึงและการเชื่อมต่อไปพื้นที่

(2) ปัจจัยด้านความสะดวกสบายและความสวยงาม

(3) ปัจจัยด้านการใช้งานและกิจกรรมที่เกิดขึ้น

2.2 แนวคิดด้านพฤติกรรมและกิจกรรมของมนุษย์ในพื้นที่สวนสาธารณะ

พฤติกรรม รูปแบบกิจกรรม ความต้องการของมนุษย์ และการเลือกทำกิจกรรมในพื้นที่สวนสาธารณะ ที่จะนำไปสู่การวางแผนทางการพัฒนาพื้นที่สวนสาธารณะในอนาคต (ภควดี ศรีอ่อน, 2555, น.10-11) ต้องอาศัยปัจจัยในการเก็บข้อมูลดังนี้

(1) ช่วงวัย (ช่วงวัยเด็ก ช่วงวัยรุ่น ช่วงวัยผู้ใหญ่ และช่วงวัยผู้สูงอายุ)

(2) รูปแบบของกิจกรรม (กิจกรรมแบบผ่อนคลาย Passive Recreation และกิจกรรมแบบเคลื่อนไหว Active Recreation)

(3) วันและเวลา (วันธรรมดา-วันหยุด/ช่วงเวลาเช้า-เย็น)

3. สภาพทั่วไปของพื้นที่สวนรมณีย์ทุ่งสีกัน เขตดอนเมือง

สวนรมณีย์ทุ่งสีกัน เป็นสวนสาธารณะระดับหมู่บ้าน มีขนาดพื้นที่ 15 ไร่ 2 งาน 74 ตารางวา เป็นสวนสาธารณะหลักของพื้นที่เขตดอนเมือง เป็นสวนอเนกประสงค์ที่เป็นได้ทั้งสถานที่ออกกำลังกายและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่

4. การวิเคราะห์และอภิปรายผล

4.1 การวิเคราะห์และสรุปภาพรวมสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่

จากการสำรวจภาพรวมของกลุ่มผู้ใช้บริการพื้นที่ นำมาสู่การเก็บข้อมูลเชิงลึกด้านรูปแบบกิจกรรมการใช้พื้นที่ ช่วงวัน-เวลา และช่วงวัย (แสดงในตารางที่ 1)

การศึกษารูปแบบกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่สวนสาธารณะในย่านชุมชน
กรณีศึกษาวนรมณีย์ทุ่งสีกัน เขตดอนเมือง
อภิวัฒน์ แดงสะอาด และ ดร. จาตุรงค์ โภคะรัตนศิริ

ตารางที่ 1 ช่วงวันและเวลาการสังเกตรูปแบบกิจกรรม
การใช้พื้นที่สวนรมณีย์ทุ่งสีกัน

ช่วงเวลา	เวลา	วันธรรมดา		วันหยุด	
		วันจันทร์	วันศุกร์	วันเสาร์	วันอาทิตย์
ช่วงเช้า	07.00-8.00	✓	✓	✓	✓
ช่วงเย็น	18.00-19.00	✓	✓	✓	✓

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

ผลจากการสังเกตด้านรูปแบบกิจกรรมการใช้พื้นที่ ช่วงวัน-เวลา และช่วงวัย นำมาสู่การบันทึกผังกิจกรรมและการวิเคราะห์รูปแบบการใช้พื้นที่สวนสาธารณะ แบ่งเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

4.1.1 การวิเคราะห์และสรุปภาพรวมสภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่

ตารางที่ 2 สรุปภาพรวมการใช้ประโยชน์พื้นที่ในแต่ละปัจจัย ดังนี้

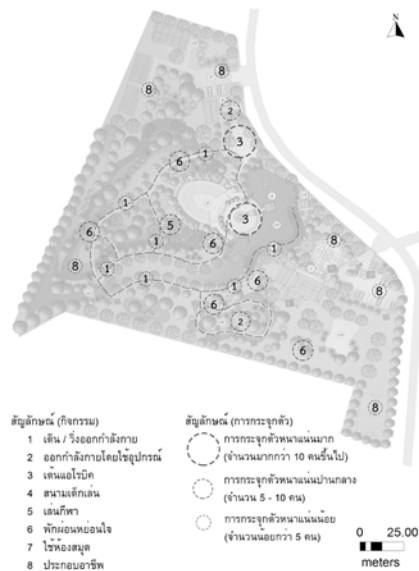
วันธรรมดา	วันหยุด
<ul style="list-style-type: none"> ช่วงเวลา พบว่า ช่วงเย็นเป็นเวลาที่ผู้มาใช้พื้นที่มากที่สุด 	<ul style="list-style-type: none"> ช่วงเวลา พบว่า ช่วงเย็นเป็นเวลาที่ผู้มาใช้พื้นที่มากที่สุด
<ul style="list-style-type: none"> การใช้พื้นที่ บริเวณที่มีการใช้งานมากที่สุด คือ บริเวณสนามเด็กเล่น ทางเดิน-วิ่ง และพื้นที่บริเวณสนามหญ้าภายในสวน 	<ul style="list-style-type: none"> การใช้พื้นที่ พื้นที่บริเวณสนามหญ้าภายในสวนจะเป็นพื้นที่ที่มีการกระจุกตัวของกิจกรรมเป็นจำนวนมาก
<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มผู้ใช้งาน ในช่วงเย็น ได้แก่ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ ในขณะที่ช่วงเช้ามักจะพบกลุ่มของวัยรุ่นเข้ามาใช้บริการพื้นที่จำนวนน้อย 	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มผู้ใช้งาน ทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็นกลุ่มผู้มาใช้พื้นที่ ได้แก่ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยผู้สูงอายุ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

4.1.2 การวิเคราะห์และสรุปภาพรวมรูปแบบกิจกรรม

จากการสังเกตด้วยวิธี Static Snapshots พบว่าพื้นที่สวนสาธารณะแห่งนี้มีการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด 8 ประเภท ได้แก่ การเดิน/วิ่ง ออกกำลังกาย การออกกำลังกายโดยใช้อุปกรณ์ การเดินแอโรบิค กิจกรรมในสนามเด็กเล่น การเล่นกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ การใช้ห้องสมุด และการประกอบอาชีพ อีกทั้งพบว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นจะกระจุกตัวในบริเวณที่แตกต่างกันตามช่วงเวลาของการใช้พื้นที่ เช่น ช่วงเช้ากิจกรรมการเดินแอโรบิคจะกระจุกตัวอยู่บริเวณทางทิศเหนือของพื้นที่ ช่วงเย็นกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกายโดยใช้อุปกรณ์จะกระจุกตัวอยู่บริเวณทางทิศใต้ของพื้นที่ ในส่วนของกิจกรรมการเดิน-วิ่งออกกำลังกายจะกระจุกตัวตามทางเดินภายในสวนทั้งในช่วงเช้าและช่วงเย็นเนื่องจากเป็นเส้นทางหลักในการทำกิจกรรมสำหรับผู้มาใช้บริการ

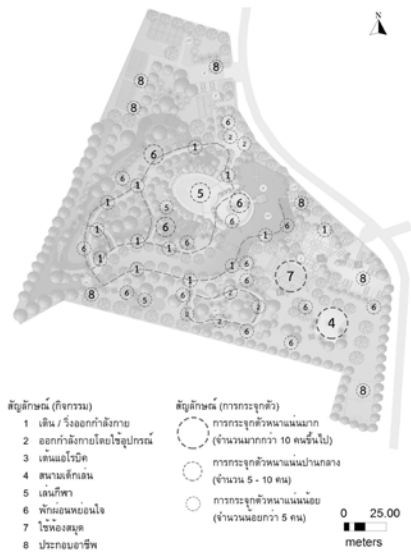
แผนผังแสดงภาพรวมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเช้าของวันธรรมดาและวันหยุด

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 1 ภาพรวมกิจกรรมในช่วงเช้าของวันธรรมดาและวันหยุด

แผนผังแสดงภาพรวมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเย็นของวันธรรมดาและวันหยุด

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 2 ภาพรวมกิจกรรมในช่วงเย็นของวันธรรมดาและวันหยุด

4.2 การวิเคราะห์ลักษณะผู้ใช้พื้นที่สวนสาธารณะจากการสัมภาษณ์

4.2.1 ลักษณะพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สวนสาธารณะ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้งานพื้นที่จำนวน 12 คน นำมาสู่การสรุปผลข้อมูลลักษณะพฤติกรรมการใช้พื้นที่สวนสาธารณะพบว่า ผู้ใช้บริการจำนวน 8 คนเลือกใช้บริการพื้นที่เนื่องจากอยู่ใกล้กับที่พักอาศัย และจำนวน 4 คนเลือกใช้บริการเนื่องจากการเดินทางสะดวกสามารถเข้าถึงพื้นที่โดยการเดินเท้าและการใช้รถซึ่งวัตถุประสงค์ในการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเน้นกิจกรรมด้านการออกกำลังกาย การใช้พื้นที่สนามเด็กเล่นและการพักผ่อนหย่อนใจ ตามลำดับ

4.2.2 ปัจจัยทางกายภาพที่มีผลต่อการใช้

จากการสังเกตเชิงลึกและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ใช้งานพื้นที่ในประเด็นทางด้านปัจจัยทางกายภาพ ได้แก่

- (1) ลักษณะการเข้าถึงพื้นที่
- (2) ลักษณะและวัสดุของเส้นทางเดิน-วิ่ง
- (3) การจัดพื้นที่ที่ใช้สอย
- (4) สิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการ
- (5) องค์ประกอบทางภูมิทัศน์

สามารถสรุปภาพรวมปัจจัยที่มีผลต่อการใช้พื้นที่และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้งานดังนี้

พื้นที่สวนสาธารณะมีการออกแบบภูมิทัศน์ที่เกิดการสร้างสุนทรียภาพและความสวยงาม แต่การทำกิจกรรมส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เนื่องจากการออกแบบพื้นที่เน้นกิจกรรมด้านการพักผ่อนหย่อนใจ (Passive recreation) มากกว่ากิจกรรมการออกกำลังกาย (Active recreation) ส่งผลให้พื้นที่แห่งหนึ่งมีกิจกรรมเกิดขึ้นมากกว่าหนึ่งกิจกรรมทำให้เกิดการใช้พื้นที่ซ้อนทับกัน เพื่อลดปัญหาในการใช้พื้นที่ทับซ้อนผู้ใช้พื้นที่จึงหาพื้นที่อื่น ๆ ในการทำกิจกรรมซึ่งพื้นที่นั้นอาจไม่ได้ออกแบบไว้สำหรับทำกิจกรรมนั้น ๆ เช่น ในพื้นที่สวนสาธารณะไม่ได้มีการออกแบบลานสำหรับการเล่นกีฬา ผู้ที่ต้องการเล่นกีฬาจึงเลือกใช้สนามหญ้าบริเวณกลางสวนเป็นพื้นที่ทำกิจกรรม ในขณะที่พื้นที่บริเวณสนามหญ้านั้นมีการออกแบบเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจเป็นหลัก

การใช้พื้นที่ที่ไม่ได้ออกแบบไว้ในการทำกิจกรรมตามความต้องการนั้น อาจมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น สวนสาธารณะแห่งนี้มีขนาดเล็ก พื้นที่ทำกิจกรรมจึงไม่เพียงพอต่อความต้องการที่มีความหลากหลาย พื้นที่ที่ให้บริการภายในสวนไม่ได้จัดแบ่งพื้นที่เพื่อรองรับกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น หรือการออกแบบพื้นที่ในการใช้ประโยชน์และการทำกิจกรรมไม่ได้คำนึงถึงความต้องการใช้งานที่เกิดขึ้น

การศึกษารูปแบบกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่สวนสาธารณะในย่านชุมชน
กรณีศึกษาวนรมณีย์ทุ่งสีกัน เขตดอนเมือง
อภิวัฒน์ แดงสะอาด และ ดร. จาตุรงค์ โภคะรัตน์ศิริ

5. บทสรุป

5.1 ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาพื้นที่

จากการสังเกตพฤติกรรมและรูปแบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่สวนสาธารณะ และการสัมภาษณ์ผู้ใช้พื้นที่ในด้านทัศนคติ วัตถุประสงค์และความต้องการใช้งานพื้นที่สวนสาธารณะในอนาคต สามารถสรุปข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาพื้นที่ ดังนี้

5.2.1 การปรับปรุงและการดูแลสวนสาธารณะที่มีอยู่ในปัจจุบัน

1) กิจกรรมบางประเภทเกิดการใช้พื้นที่ทับซ้อนกัน เช่น บริเวณลานออกกำลังกายทางทิศเหนือของพื้นที่เกิดกิจกรรมแอโรบิคและการออกกำลังกายโดยใช้อุปกรณ์ในพื้นที่เดียวกัน ควรจะมีการจัดขอบเขตพื้นที่ในการทำกิจกรรมที่ชัดเจนและมีความเป็นสัดส่วนมากยิ่งขึ้น เพื่อความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 3 การใช้พื้นที่ที่ทับซ้อนกันในการทำกิจกรรม

2) จากการสังเกตและการบันทึกกิจกรรมพบว่าพื้นที่บางส่วนเป็นเพียงพื้นที่ปลูกต้นไม้ไม่มีการเข้าใช้พื้นที่หรือเกิดกิจกรรมใดๆ ควรมีการนำพื้นที่เหล่านั้นมาวางแผนพัฒนาและออกแบบเพื่อรองรับกับความต้องการของกิจกรรมที่หลากหลายที่เกิดขึ้นในพื้นที่

3) การออกแบบพัฒนาพื้นที่ภายในสวนควรคำนึงถึงกิจกรรม รูปแบบความต้องการการใช้งานของผู้ใช้ร่วมด้วย โดยผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ต้องการให้ออกแบบและปรับปรุงเส้นทางเดิน-วิ่งภายในสวน โดยการเลือกใช้วัสดุพื้นผิวที่เหมาะสม

สมต่อกิจกรรมประเภทนี้ เพื่อลดอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้ใช้พื้นที่

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 4 สภาพปัญหาเส้นทางเดิน-วิ่งภายในสวน

4) อุปกรณ์ออกกำลังกาย และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ควรได้รับการตรวจสอบปรับปรุงและซ่อมแซมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มความสะดวกในการใช้งาน และลดอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ใช้พื้นที่

5.2.2 การพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมของประชาชนในอนาคตในพื้นที่เขตดอนเมือง

1) สวนรมณีย์ทุ่งสีกันเป็นสวนสาธารณะหลักของเขตดอนเมืองที่ตั้งอยู่ในละแวกของชุมชน ทำให้มีผู้ใช้บริการพื้นที่เป็นจำนวนมาก และหากมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นในพื้นที่อาจส่งผลให้สวนสาธารณะแห่งนี้เกิดความไม่เพียงพอต่อความต้องการ เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบจำนวนประชากรในพื้นที่ จำนวน 168,197 คน (กรมการปกครอง พ.ศ. 2557) กับเกณฑ์มาตรฐานพื้นที่สวนสาธารณะ (เกณฑ์ด้านผังเมืองหมวดบริการสังคม, โดยสำนักพัฒนามาตรฐานกรมโยธาธิการและผังเมือง, 2546) พบว่า สวนสาธารณะแห่งนี้เป็นสวนระดับหมู่บ้านสามารถรองรับจำนวนประชากรที่มาใช้บริการจำนวน 2,000-10,000 คน และมีขอบเขตพื้นที่ให้บริการในระยะ 300-500 เมตร ซึ่งไม่เพียงพอต่อการให้บริการกับจำนวนประชากรในเขตพื้นที่ ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาพื้นที่ใกล้เคียง เช่น การใช้พื้นที่โล่ง พื้นที่รกร้างที่ไม่ได้สร้างประโยชน์ มาพัฒนาพื้นที่ให้อื้อประโยชน์ต่อเนื่องกัน เพื่อเป็นการ

พัฒนาพื้นที่รองรับกิจกรรมที่หลากหลาย อีกทั้งยังเป็นการสร้างพื้นที่สีเขียวให้มีปริมาณมากขึ้น เพื่อเป็นแหล่งสร้างอากาศบริสุทธิ์แก่เมือง สร้างความร่มรื่นให้แก่ผู้คนที่สัญจรและผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และสามารถเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจรองรับกิจกรรมทางสังคมให้กับประชาชนในเขตตอนเมือง

2) การจัดหาที่ดินเพื่อพัฒนาเป็นพื้นที่สวนสาธารณะหรือสวนหย่อม โดยสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว เช่น ให้สิทธิกรุงเทพมหานครเข้าดำเนินการ (ซื้อ/เช่าพื้นที่/รับบริจาค การขอใช้พื้นที่ของหน่วยงานราชการ หรือการแลกเปลี่ยนการใช้พื้นที่) หรือให้สิทธิแก่เจ้าของที่ดินดำเนินการเอง อีกทั้งกรุงเทพมหานครควรเข้ามาปรับปรุงพื้นที่รกร้างว่างเปล่า กำหนดให้เป็นพื้นที่สวนสาธารณะหรือสวนหย่อม เพื่อเพิ่มจำนวนของพื้นที่สีเขียวตามแผนแม่บทพื้นที่สีเขียวของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2546 และตามแผนการสร้างยุทธศาสตร์ที่ 2 พ.ศ. 2558 เพื่อสร้างมหานครสีเขียว สะดวกสบายของพื้นที่เขตตอนเมือง

กิตติกรรมประกาศ

เนื้อหาในบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ ในการศึกษาตามหลักสูตรการผังเมืองบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2557

รายการอ้างอิง

- จรัสพิมพ์ บุญญานันต์. (2554). *การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม ชุมชนที่นำอยู่อาศัยและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในชุมชน*. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- จุฬวดี สันทัด. (2548). *การวิเคราะห์โครงสร้างพื้นที่และการสัญจรเพื่อปรับปรุงผังแม่บททางกายภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์*. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภควดี ศรีอ่อน. (2555). *พฤติกรรมการใช้สวนสาธารณะและสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์กรณีศึกษาสวนรมณีนาถ*. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรมภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมืองบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักพัฒนามาตรฐาน กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย. (2546). *เกณฑ์ด้านผังเมืองหมวดบริการสังคม เรื่อง สวนสาธารณะสนามกีฬา ห้องสมุด และพิพิธภัณฑ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

การศึกษาโครงข่ายของการสัญจรโดยระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ
(Paratransit) กรณีศึกษา รถสองแถวที่มีความสัมพันธ์
กับย่านในพื้นที่เขตดอนเมือง

**The Study of Spatial Network of a Paratransit System:
A Case Study of Minibus Routes and their Association
with Activity Nodes in Don Mueang District, Bangkok.**

เนตรชนก สาริวัต¹ และ ดร. จาตุรงค์ โปกะรัตน์ศิริ²

Netchanok Sariwat¹ and Jaturong Pokharatsiri, Ph.D.²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: st.netchanok@gmail.com¹, jaturong@ap.tu.ac.th²

บทคัดย่อ

บทความนี้แสดงผลการศึกษาโครงข่ายการสัญจรโดยระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit) รถสองแถว และสำรวจองค์ประกอบภายในพื้นที่เพื่อระบุลักษณะของย่านและคุณลักษณะผู้ใช้บริการ ในวันหยุดและวันธรรมดา โดยสำรวจเส้นทางรถสองแถว 4 สาย ได้แก่ สายประชาอุทิศ สาย กองพัน 1/3 – 2/4 สายวัดไผ่เขียว และสายวัดนาง ใน 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้า เที่ยง และเย็น การวิเคราะห์ข้อมูลอภิปรายผลด้วยการพิจารณาตัวแปรจากแนวคิดและทฤษฎีร่วมกับใช้เทคนิควิเคราะห์ โดยผ่านเครื่องมือระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์(GIS)และโปรแกรมMapInfo Professional ผลสรุปสะท้อน สภาพความเป็นจริงของระบบโครงข่ายและลักษณะการใช้บริการที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ในแง่ของ กิจกรรมของคนที่ใช้บริการรถสองแถวกับจุดที่ลง (ย่าน) ในบริเวณนั้น ๆ โดยพบว่ากลุ่มผู้ใช้เป็นเด็กวัย เรียนและผู้ใหญ่เป็นส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย พบว่า ไม่มีตำแหน่งจุดจอดรถโดยสารที่ ชัดเจนยกเว้นเฉพาะบริเวณหน้าวัดดอนเมือง จึงเสนอแนวทางเพื่อจัดทำนโยบายการวางแผนระบบ ขนส่งมวลชนนอกระบบ โดยบูรณาการร่วมกับระบบขนส่งสาธารณะในพื้นที่

Abstract

The study aimed to investigate the traffic network of a paratransit systems called Rod-song-tew or a minibus, to explore the characteristics of users, and to identify the district's major nodes of activities as associated with the minibus users. The observation data of users were taken from both weekday and weekend, three times a day on four surveyed routes of the minibus's operational lines: Prachautid, Kongpan 1/3 - 2/4, Wat Paikew and Wat Nawong. The analysis considered the matching empirical evidences with theoretical attributes or conceptual variables, and technical analysis using Geographic Information Systems (GIS) and MapInfo Professional

software to demonstrate the spatial network relationships. The conclusion reflects the reality of the connection system and the characteristic of the service relate to the landscape in term of activities of the minibus passenger and their stops within this area. Most users were (school) children and adults, by which female outnumbered male. Locations of bus stops were not designated or specified, with only exception at the Wat Don Muang. Suggestions for improvement included installation of lighting and information boards with clarified routes and its direction, and a proposal for policy planning of paratransit with integration to public transportation systems.

คำสำคัญ (Keywords): ระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit), ย่าน (Districts), เศรษฐกิจนอกระบบ (Informal Sector)

1. บทนำ

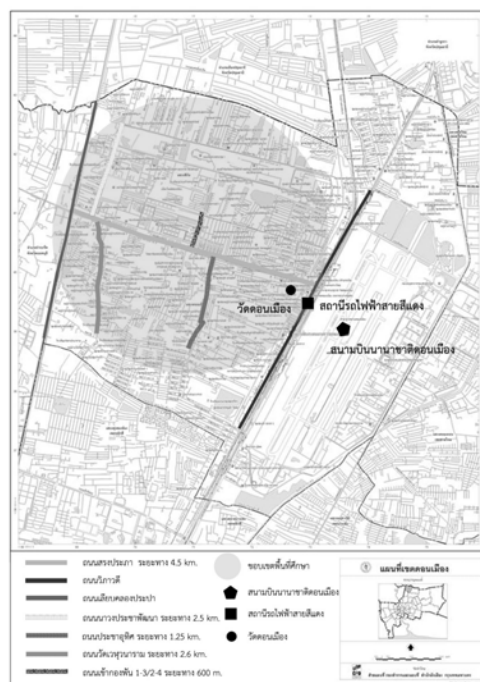
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่เขตดอนเมืองมีความหลากหลายของรูปแบบการคมนาคมขนส่งต่าง ๆ เป็นที่ตั้งของท่าอากาศยานนานาชาติดอนเมือง สถานีรถไฟดอนเมือง อีกทั้งยังมีโครงการรถไฟฟ้าสายสีแดงที่คาดว่าจะแล้วเสร็จ ปี พ.ศ. 2562 การศึกษาครั้งนี้มุ่งประเด็นศึกษาเรื่องของระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ(Paratransit) “รถสองแถว” ซึ่งเป็นระบบขนส่งที่ได้รับความนิยมในพื้นที่เขตดอนเมือง การศึกษาทำให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงและสะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อมุ่งหวังให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเตรียมพร้อมกับการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต (โครงการรถไฟฟ้าสายสีแดง) เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่พื้นที่เขตดอนเมืองและเป็นการพัฒนานโยบายในด้านระบบขนส่งมวลชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาโครงข่ายของการสัญจรระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ กรณีศึกษา รถสองแถว ที่มีความสัมพันธ์กับย่านในพื้นที่เขตดอนเมือง

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา (หมายเหตุ: อ้างอิงจากกองสำรวจและแผนที่ สำนักงานผังเมือง กรุงเทพมหานคร)

การศึกษาโครงข่ายของการสัญจรโดยระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit) กรณีศึกษา รถสองแถวที่มีความสัมพันธ์กับย่านในพื้นที่เขตดอนเมือง นครชนก สารีวาท และ ดร. จาตุรงค์ โภครัตน์ศิริ

1.4 ขั้นตอนในการดำเนินการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 2 ขั้นตอนการศึกษา

2. ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit)

ระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit) เป็นระบบขนส่งที่ให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการในลักษณะที่จำเพาะเจาะจงกับความต้องการของแต่ละบุคคลโดยไม่ถูกกำหนดว่าต้องให้บริการประจำในเส้นทางใดหรือตามตารางเวลาที่แน่นอนเหมือนกับระบบขนส่งสาธารณะทั่วไป (สุรเมศวร์ พิริยะวัฒน์, 2551)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับย่าน

ย่าน เป็นบริเวณที่มีกิจกรรมตัวของกิจกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งอย่างเข้มข้น เป็นพื้นที่ที่มีการดึงดูดที่ทำให้เกิดการปะปฏิกสัมพันธ์มากกว่าบริเวณอื่น ซึ่งขอบเขตของย่านจะถูกกำหนดด้วยลักษณะทางกายภาพพื้นที่ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ รูปแบบอาคาร รวมถึงลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (ธิดาพร วัชราทิน, 2548)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างย่านกับรูปแบบเส้นทางสัญจรของเมือง

ในความเป็นจริงการพบย่านที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่แยกประเภทได้อย่างชัดเจนนั้นมีโอกาสเป็นไปได้ยากเนื่องจากความซับซ้อนของเมืองและการผสมผสานกิจกรรมหลาย ๆ ชนิด จำเป็นต้องพิจารณาเพิ่มเติมถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและสภาพภูมิทัศน์ที่ทำให้เกิดความต่อเนื่องกัน ซึ่งปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ความสัมพันธ์ (Relation) ระหว่างย่านกับรูปแบบเส้นทางสัญจรของเมือง ซึ่งสะท้อนผ่านกิจกรรมการเดินทางของผู้ที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะในเมือง (ธิดาพร วัชราทิน, 2548)

3. ข้อมูลพื้นฐานของระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit) “รถสองแถว”

“รถสองแถว” เป็นระบบขนส่งที่ได้รับความนิยมในพื้นที่เขตดอนเมือง โครงข่ายเส้นทางรถโดยสารที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับในพื้นที่ คือ วิ่งผ่านถนนสายหลัก (ถนนสายประเภท) จำนวน 4 สาย ได้แก่

- 1) สายประชาอุทิศมีระยะทาง 6.05 กิโลเมตร
- 2) สายกองพัน 1-3 / 2-4 มีระยะทาง 7.69 กิโลเมตร
- 3) สายวัดไผ่เขียวมีระยะทาง 16.09 กิโลเมตร

4.1 วิเคราะห์ลักษณะความเป็นย่าน

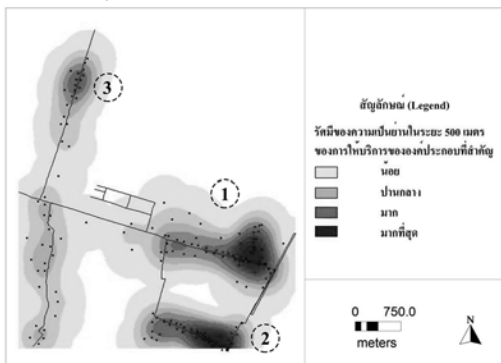
ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลระยะเวลา 2 วัน คือ วันเสาร์ (วันหยุด) และวันพฤหัสบดี (วันธรรมดา) และสำรวจใน 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้า (07.00-08.00 น.) ช่วงเที่ยง (11.00-12.00 น.) ช่วงเย็น (16.00-17.00 น.) ตามเส้นทางรถโดยสารสองแถว เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของย่านโดยใช้วิธีการนับจุดสังเกตต่าง ๆ ได้แก่ ตำแหน่งที่มีการก

ระจุกตัวของอาคารจุดสังเกต เช่น หอนาฬิกา สะพาน ป้อมน้ำมัน ลักษณะการใช้ประโยชน์ อาคารแบบผสม (เพื่อพาณิชย์กรรมและการอยู่อาศัย) บริเวณจุดจัดถนน และสาธารณูปการ (โรงเรียน วัด) และวิเคราะห์ผ่านโปรแกรม GIS ในรัศมี 500 เมตร โดยใช้ระดับความเข้มของสี (สีเข้ม หมายถึง มีการระจุกตัวของจุดสังเกตสูง สีอ่อนปานกลาง หมายถึง มีการระจุกตัวของจุดสังเกตปานกลาง สีอ่อน หมายถึง มีการระจุกตัวของจุดสังเกตน้อย ตามลำดับ) พบว่า

บริเวณที่ 1 มีการระจุกตัวของอาคารที่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมผสาน มีจุดตัดของถนน จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง และสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น วัด โรงเรียน สถานพยาบาล ป้ายรถเมล์ อีกทั้งยังมี หนาอาคาร ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ จำนวนมาก

บริเวณที่ 2 ที่ตั้งของศูนย์การค้าขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของอาคาร การระจุกตัวของอาคารที่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมผสาน และจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง

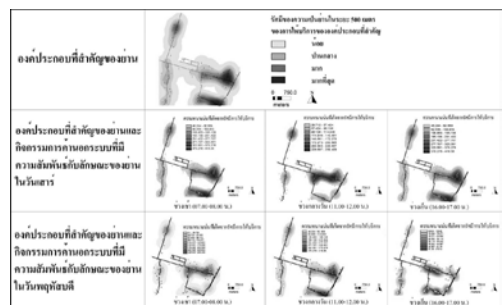
บริเวณที่ 3 มีการระจุกตัวของอาคารที่มีการใช้ประโยชน์แบบผสมผสาน มีจุดตัดของถนน จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง และสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น วัด โรงเรียน และสถานที่ราชการ

รูปที่ 3 สรุปความสัมพันธ์ของความเป็นย่านโดยพิจารณาจากรัศมี 500 เมตรของการให้บริการขององค์ประกอบที่สำคัญ ในพื้นที่เขตดอนเมือง

4.2 ลักษณะของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะของย่าน

การเก็บข้อมูลได้เก็บกิจกรรมใน 2 รูปแบบ คือ กิจกรรมการค้าในระบบและกิจกรรมการค้านอกระบบ พบว่า กิจกรรมการค้าในระบบ คือ กิจกรรมสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชน เช่น หนาอาคาร ร้านอาหาร ร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น โดยส่วนมากมีที่ตั้งที่แน่นอน ในขณะที่กิจกรรมการค้านอกระบบ ได้แก่ หาบเร่แผงลอย ตลาดนัด วินมอเตอร์ไซด์ มีรูปแบบการบริการเปลี่ยนแปลงไปตามวันและเวลา และเคลื่อนย้ายตำแหน่งการให้บริการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมการค้านอกระบบตามวันและเวลา (แสดงในรูปที่ 4)

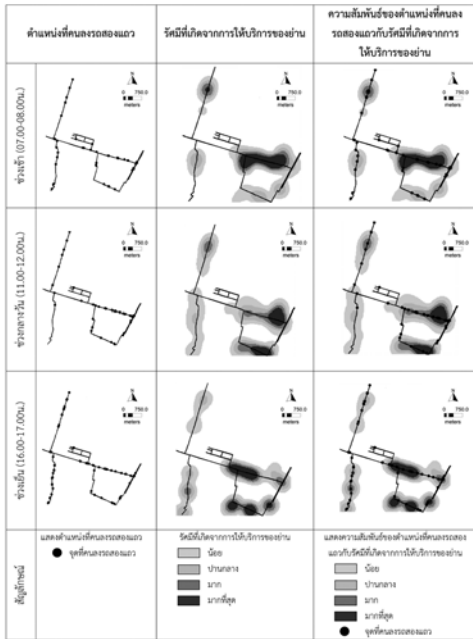
รูปที่ 4 สรุปลักษณะของย่านโดยพิจารณาจากองค์ประกอบที่สำคัญของย่านและกิจกรรมการค้านอกระบบ ในพื้นที่เขตดอนเมือง

4.3 วิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรและลักษณะความเป็นย่าน

ผลการวิเคราะห์ลักษณะของโครงข่ายของการสัญจรกับลักษณะของย่านโดยพิจารณาจากองค์ประกอบที่สำคัญของย่านและกิจกรรมการค้านอกระบบที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะของย่านในวันหยุดและวันธรรมดา โดยใช้เวลาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้า

การศึกษาโครงข่ายของการสัญจรโดยระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit) กรณีศึกษา รถสองแถวที่มีความสัมพันธ์กับย่านในพื้นที่เขตดอนเมือง เนตรชนก สาริวิาท และ ดร. จาตุรงค์ โพคะรัตน์ศิริ

(07.00-08.00 น.) ช่วงเที่ยง (11.00-12.00 น.) ช่วงเย็น (16.00-17.00 น.)

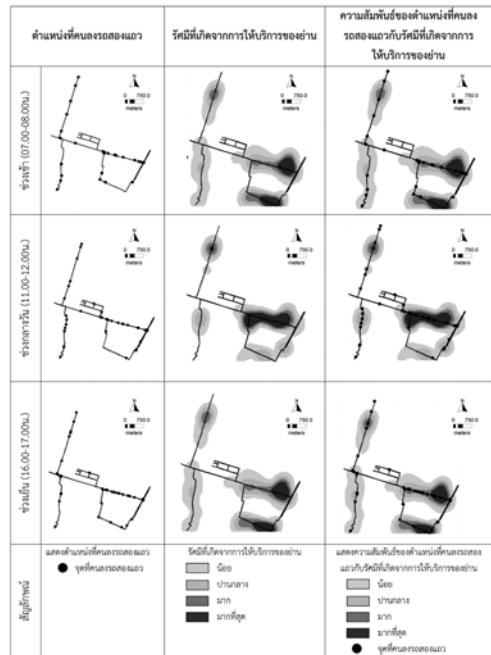
รูปที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ของจำนวนคนลงรถสองแถวกับความเป็นย่านโดยพิจารณาจากรัศมี 500 เมตร ของการให้บริการขององค์ประกอบที่สำคัญพื้นที่เขตดอนเมือง ในวันธรรมดา

5. บทสรุป

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน ในวันหยุดและวันธรรมดา ช่วงเช้า (07.00-08.00 น.)

(1) บริเวณต้นถนนทรงประภา (วัดดอนเมือง) เป็นจุดที่มีการเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง ที่ตั้งของสาธารณูปการต่างๆ ได้แก่ วัดดอนเมือง โรงเรียน วัดดอนเมือง ป้ายรถเมล์ และมีกิจกรรมการค้า นอกระบบ ตลอดสองข้างทาง ทำให้เกิดกิจกรรมของผู้ที่ใช้บริการรถสองแถวกับจุดที่ลงในบริเวณนั้นจึงเกิดความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน

รูปที่ 6 แสดงความสัมพันธ์ของจำนวนคนลงรถสองแถวกับความเป็นย่านโดยพิจารณาจากรัศมี 500 เมตรของการให้บริการขององค์ประกอบที่สำคัญพื้นที่เขตดอนเมือง ในวันหยุด

(2) บริเวณกลางถนนทรงประภา (โรงเรียนสีกัน วัดนันทน์อุบัติมภ์) เป็นที่ตั้งของสาธารณูปการต่างๆ อีกทั้งสองข้างทางยังมีกิจกรรมการค้าในระบคือ ธนาคาร คลินิกทำฟัน ร้านขายยา ร้านขายทอง ทำให้เกิดกิจกรรมของคนที่ใช้บริการรถสองแถวกับจุดที่ลงในบริเวณนั้นจึงเกิดความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน

5.1.2 ความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน ในวันหยุดและวันธรรมดา ช่วงกลางวัน (11.00-12.00 น.)

(1) บริเวณต้นถนนทรงประภา (ตลาดวัดนันทน์อุบัติมภ์ ฝั่งโขง) จนถึงบริเวณต้นซอยประชาอุทิศ พบว่า ในช่วงดังกล่าวเป็นที่ตั้งของกิจ-

กรรมการค้าในระบบ ได้แก่ ร้านขายทอง คลินิก ทำฟัน ร้านขายยา ศูนย์ซ่อมรถยนต์ และการค้า นอกระบบ ทำให้เกิดกิจกรรมของคนที่ใช้บริการ รถสองแถวกับจุดที่ลงในบริเวณนั้นจึงเกิดความ สัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่งมวลชนนอก ระบบ (รถสองแถว) กับย่าน

(2) บริเวณถนนถนนสรองประภา (วัดดอนเมือง) เนื่องจากเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง และมีสาธารณูปการต่างๆ และกิจกรรมการค้าใน ระบบ คือ ร้านขายทอง ร้านสะดวกซื้อ ร้านขาย ยา กิจกรรมค้านอกระบบ คือ หาบเร่แผงลอย วินมอเตอร์ไซด์ ทำให้เกิดกิจกรรมของคนที่ใช้ บริการรถสองแถวกับจุดที่ลงในบริเวณนั้นจึงเกิด ความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่งมวลชน นอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน

5.1.3 ความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่ง มวลชนนอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน ในวัน หุยกต์และวันธรรมดา ช่วงเย็น (16.00-17.00 น.)

(1) บริเวณถนนถนนสรองประภา (ตลาดวัฒนา- นันท์อุปกัณฑ์ ผังเชิง) เป็นจุดที่มีการเปลี่ยนถ่าย การเดินทาง และบริเวณต้นซอยประชาอุทิศยังเป็น ที่ตั้งของกิจกรรมการค้านอกระบบ คือ ตลาด นันท์ วินมอเตอร์ไซด์ ทำให้เกิดกิจกรรมของคนที่ใช้ บริการรถสองแถวกับจุดที่ลงในบริเวณนั้นจึง เกิดความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่งมวล- ชนนอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน

(2) บริเวณกลางถนนถนนสรองประภา(หมู่บ้านปิ่น- เจริญ 3) เป็นแหล่งชุมชนที่หนาแน่น และมี กิจกรรมการค้าในระบบ คือ ร้านขายทอง ร้าน สะดวกซื้อ ร้านขายยา กิจกรรมค้านอกระบบหาบ เร่แผงลอยวินมอเตอร์ไซด์ทำให้เกิดกิจกรรมของ คนที่ใช้บริการรถสองแถวกับจุดที่ลงในบริเวณ นั้นจึงเกิดความสัมพันธ์ของโครงข่ายระบบขนส่ง มวลชนนอกระบบ (รถสองแถว) กับย่าน

5.2 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา

5.2.1 ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาใน ด้านกายภาพ

จากการสำรวจพบว่าจุดศูนย์รวมกิจกรรม บริเวณต้นทางและปลายทางส่วนมากยังไม่ มีตำแหน่งที่ชัดเจน (ไม่มีจุดจอดรถโดยสารที่ชัดเจน) มีเฉพาะบริเวณหน้าวัดดอนเมืองเท่านั้นที่มีจุด รจอดรถโดยสารอย่างชัดเจน แต่ยังไม่มีความมาตรฐาน และโดยมากยังไม่มีการไฟฟ้าส่องสว่าง หรือระบบ รักษาความปลอดภัยที่มีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการปรับปรุง พื้นที่ทางกายภาพโดยเสนอให้มีการสร้างจุด รจอดรถโดยสาร ติดตั้งไฟฟ้าเพื่อให้แสงสว่างอย่าง เพียงพอ ติดป้ายระบุข้อมูลเส้นทางรถเดินรถ แต่ละสายให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดการใช้งานอย่าง มีประสิทธิภาพและเกิดความปลอดภัย

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 7 จุดจอดรถสองแถวบริเวณหน้าวัดดอนเมือง(ด้าน ซ้าย) และจุดจอดรถสองแถวบริเวณเคหะแจ้งวัฒนะ (ด้าน ขวา)

ที่มา: ผู้วิจัย, 2558

รูปที่ 8 จุดจอดรถสองแถวบริเวณหน้าวัดนางว(ด้านซ้าย) และจุดจอดรถบริเวณตลาดใหม่ดอนเมือง (ด้านขวา)

การศึกษาโครงข่ายของการสัญจรโดยระบบขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit) กรณีศึกษา รถสองแถวที่มีความสัมพันธ์กับย่านในพื้นที่เขตดอนเมือง เนตรชนก สาริวัต และ ดร. จาตุรงค์ โภคะรัตน์ศิริ

5.2.2 ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาในด้านนโยบาย

เนื่องจากในพื้นที่เขตดอนเมืองมีโครงข่ายรถไฟฟ้าสายสีแดงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ดังนั้นในพื้นที่ควรมีนโยบายในการปรับปรุงและพัฒนาระบบโครงข่ายขนส่งมวลชนนอกระบบ (Paratransit) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อรองรับการเดินทางและการเปลี่ยนรูปแบบการเดินทาง (Intermodal change) ให้แก่ผู้ใช้งาน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเพียงประเด็นหนึ่งเท่านั้น

ผู้วิจัยจึงหวังว่าบทความนี้จะสามารถนำไปต่อยอดและเป็นแนวทางในการศึกษาต่อได้อีกในอนาคตสำหรับผู้สนใจ อีกทั้งจะสามารถเป็นแนวทางในการสร้างนโยบายเกี่ยวกับระบบคมนาคมขนส่งภายในพื้นที่ได้เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับการพัฒนาที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตและเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในพื้นที่ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

เนื้อหาในบทความนี้ส่วนหนึ่งเป็นของสารนิพนธ์ การศึกษาตามหลักสูตรการผังเมืองบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2557

รายการอ้างอิง

- ธิดาพร วัชราทิน. (2548). *การพัฒนาพื้นที่ย่านการค้า: กรณีศึกษา ย่านเทเวศร์ กรุงเทพมหานคร*. สารนิพนธ์ปริญญาการผังเมือง บัณฑิต, สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรเมศวร์ พิริยะวัฒน์. (2551). *เอกสารประกอบการสอน "วิศวกรรมขนส่ง"*. ภาควิชาวิศวกรรมโยธา คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรเพื่อระบุเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึง ในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม:

กรณีศึกษา ย่านนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร

The Movement Network Analysis for Locating Highly Accessible Routes in Cultural Tourism Community:

A Case Study of Nakhon Chum Area, Kamphaeng Phet

กัณฑ์ภัทร แสงจันทร์¹ ดร. จาตุรงค์ โภคะรัตน์ศิริ² และ ดร. จุฬาวดี สันทัด³

Kanphat Saengchan¹, Jaturong Pokharatsiri, Ph.D.² and Chulawadee Santad, Ph.D.³

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: kanphat@live.com¹, jaturong@ap.tu.ac.th², chulawadee@ap.tu.ac.th³

บทคัดย่อ

โครงสร้างพื้นฐานเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้เมืองเกิดการพัฒนา ซึ่งรัฐบาลและหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นต้องวางแผนและจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานอย่างเหมาะสมและเพียงพอ ย่านนครชุมในจังหวัดกำแพงเพชรเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งมรดกโลกกำแพงเพชร เป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของโครงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อตอบสนองด้านการพัฒนา เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม งานวิจัยนี้นำวิธีการวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรด้วยเทคนิคสเปซซินแทกมาประยุกต์ใช้เพื่อระบุเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูงสุด และเสนอแนะพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม จากการศึกษาพบว่า เส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูงสุดในระดับย่าน คือ ถนนนครชุมช่วงปากคลองกลางตั้งแต่โรงเรียนบ้านนครชุมถึงซอยคลองขุด นอกจากนี้ ยังพบว่าถนนกำแพงเพชรเป็นเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงสูงสุดในระดับเมือง จึงเสนอแนะให้พัฒนาซอยวิมลวัชราร เพื่อเพิ่มศักยภาพการสัญจรและการเชื่อมต่อทั้งสองระดับ

Abstract

Infrastructure is a key factor driving the development of a city. It requires appropriate and adequate planning and provision from the relevant state agencies and local government. Nakhon Chum Area, a settlement historically linked to Kampaeng Phet World Heritage Site, was recently among the target areas of state's provision on infrastructure and facility development projects for cultural tourism promotion. This study employed the movement network analysis using Space Syntax method to locate the highly accessible routes and to suggest the relevant areas for appropriate development of facilities in a cultural tourism community. The analysis revealed the highest accessible route at local settlement level that was Nakhon Chum Road from Bann

การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรเพื่อระบุเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม: กรณีศึกษา ย่านนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร
กันต์ภัทร แสงจันทร์ ดร. จาตุรงค์ โภคะรัตนศิริ และ ดร. จุฬวดี สันทัด

Nakhon Chum School to Soi Klong Kud, or the area called “Pak Khong Klang”. However, Kampaeng Phet Road was revealed as the highest accessible route at city level. The potential link to both routes, Soi Wimon Watcharatorn, was highly suggested for a better movement improvement.

คำสำคัญ (Keywords): โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure), ย่านนครชุม (Nakhon Chum), การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจร (Movement Network Analysis), สเปนซ์ซินแทค (Space Syntax), ชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม (Cultural Tourism Community)

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยววัฒนธรรมในย่านนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดแผนพัฒนาอย่างเร่งด่วนในพื้นที่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาทางด้านกายภาพด้วยการสร้างและการปรับปรุงทัศนียภาพเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ถนนคนเดิน ตลาดน้ำ สวนสาธารณะกลางน้ำ จุดชมวิว เส้นทางปั่นจักรยาน เป็นต้น ซึ่งปรากฏแผนการดำเนินงานในรายงานโครงการศึกษา ออกแบบ และปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการจัดตั้งศูนย์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ บริเวณเกาะกลางน้ำในเขตเมืองกำแพงเพชร (บริษัท เทสโก้ จำกัด, 2557) ทว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ปราศจากการวางแผนและไม่สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ก่อให้เกิดปัญหาการถูกทิ้งร้าง (พนมกร, 2555)

เนื่องจากคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่หรือไม่สามารถเข้าถึงกิจกรรมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เหล่านั้นได้งานวิจัยชิ้นนี้จึงนำวิธีการและเครื่องมือเชิงเทคนิคมาประยุกต์ใช้ในงานด้านการวางผังเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการนำเสนอพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) วิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรเพื่อประเมินศักยภาพการเข้าถึงย่านนครชุมในระดับย่านและระดับเมือง
- 2) เสนอแนะแนวทางการเพิ่มศักยภาพการเข้าถึงในย่านนครชุม

1.3 คำถามการวิจัย

พื้นที่ใดในย่านนครชุมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหา ทำการศึกษารูปแบบโครงข่ายการสัญจรในย่านนครชุม แนวคิดและการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรด้วยเทคนิคสเปนซ์ซินแทคและแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในย่านประวัติศาสตร์

1.4.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่ ทำการศึกษาภายในย่านนครชุม ตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

1.5 วิธีการวิจัย

1.5.1 รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยประยุกต์ที่ผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้การรวบรวมข้อมูลรูปแบบโครงข่ายการสัญจรมาผ่านกระบวนการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคสเปซซินแทกซ์เพื่อให้ได้แบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลปริมาณการสัญจร

1.5.2 การเก็บข้อมูล

1) การเก็บข้อมูลจากการทบทวนเอกสารบทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- การทบทวนเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

- การทบทวนเอกสารบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจร ศึกษาวิธีการขั้นตอนการทำงาน การแปรผลแบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่ และการนำผลวิเคราะห์ไปใช้งาน

2) การเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ การเก็บข้อมูลปริมาณการสัญจรด้วยการสังเกตการณ์ในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2559 โดยทำการนับจำนวนการสัญจรที่เกิดขึ้นในพื้นที่จุดนับ (Gate) เป็นเวลา 2 วัน คือ วันธรรมดาและวันหยุดราชการเพื่อหาค่าเฉลี่ยปริมาณการสัญจร โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้ ช่วงเวลาที่ 1 เวลา 07.30-08.30 น. ช่วงเวลาที่ 2 เวลา 11.30-12.30 น. และช่วงเวลาที่ 3 เวลา 15.30-16.30 น. ทำการกำหนดจุดนับทั้งสิ้น 44 จุดนับกระจายตามเส้นทางสัญจรหลักในพื้นที่ ใช้เวลาเก็บ 3 นาที ต่อ 1 จุดนับ

1.5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

จำแนกตามลักษณะการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ข้อมูลการทบทวนเอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกายภาพและสัมภาษณ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง(2)การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคสเปซซินแทกซ์ผ่านโปรแกรม DepthmapX เป็นเครื่องมือหลักในการวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจร โดยโปรแกรมจะทำการคำนวณและแปรผลแสดงผลเป็นแผนภาพและข้อมูลทางสถิติ และ (3) การวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณการสัญจรแสดงผลเป็นแผนภาพ ตารางความถี่และค่าเฉลี่ย

1.5.4 การสังเคราะห์ข้อมูล

นำผลการวิเคราะห์ข้อมูล 2 ประเภทประกอบด้วย (1) ผลวิเคราะห์แบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่ และ (2) ผลวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณการสัญจรมาซ้อนทับและเปรียบเทียบแล้วสังเคราะห์เป็นแผนที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่

2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจร

เทคนิคการวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจร (Movement Network Analysis) ด้วยเทคนิคสเปซซินแทกซ์ (Space Syntax) เป็นเครื่องมือที่สามารถวิเคราะห์การเข้าถึงพื้นที่ของเมืองโดยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สร้างแบบจำลองความสัมพันธ์ของโครงข่ายการสัญจร และแสดงการคำนวณให้เห็นถึงศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ได้จากนั้นจึงแสดงออกมาในรูปของแบบจำลองที่มีค่าสีต่างกัน (Spectrum) เรียกว่า Axial map โดยพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเข้าถึงสูงจะถูกแสดงออกมาในโทนสีแดงแล้วจึงไล่ระดับสีลงเป็นส้ม เหลือง เขียวไปจนถึงพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเข้า

การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรเพื่อระบุเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม: กรณีศึกษา ย่านนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร
กันต์ภัทร แสงจันทร์ ดร. จาตุรงค์ โพคะรัตนศิริ และ ดร. จุฬวดี สันทัด

ถึงต่ำจะถูกแสดงออกมาเป็นโหนดสีน้ำเงิน นอกจากนี้ยังสามารถวิเคราะห์ผลเป็นค่าสถิติได้อีกด้วย (Hillier, 1996)

แบบจำลองสามารถแสดงค่าที่นำมาใช้แปรผลในการวิจัยนี้มีทั้งหมด 3 ค่าดังนี้ (1) ค่าการเชื่อมต่อ (Connectivity) คือ ค่าที่แสดงให้เห็นระดับความเชื่อมต่อของเส้นตรงนั้นว่าเชื่อมต่อกับเส้นตรงเส้นอื่นเป็นจำนวนกี่เส้น (2) ค่าการฝังตัวระดับย่าน (Local Integration) คือ ค่าที่แสดงจำนวนการเชื่อมต่อในระดับย่อย (ใช้ค่าระดับ radius ที่ "3" หรือเฉลี่ยเป็นจำนวน 3 ครั้ง) คลอบคลุมในระยะ 3 เส้นที่เชื่อมต่อกันในพื้นที่ โดยทั่วไปค่านี้จะมียกระดับที่สูงในถนนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของย่าน และ (3) ค่าการฝังตัวระดับเมือง (Global Integration) คือค่าที่แสดงจำนวนการเชื่อมต่อทั้งหมดที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (ใช้ค่าระดับ radius ที่ "n" หรือเฉลี่ยเป็นจำนวน n ครั้ง) คลอบคลุมเส้นทั้งหมดที่เชื่อมต่อกันในพื้นที่ โดยทั่วไปถนนสายประธานในพื้นที่จะมีค่าการฝังตัวระดับเมืองสูงกว่าถนนเส้นอื่นๆ

แบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่นั้นต้องใช้ประกอบกับการเก็บข้อมูลปริมาณการสัญจรในพื้นที่ (Gate Observation) โดยวิธีตั้งจุดนับจำนวนการสัญจรแล้วจึงนำผลที่ได้ไปเปรียบเทียบกับจำลองการเข้าถึงพื้นที่และค่าทางสถิติเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างแบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่และข้อมูลปริมาณการสัญจรที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ (จุฬวดี, 2548; ศุภฤกษ์, 2554)

2.2 แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ในย่านประวัติศาสตร์

เมือง ย่าน ชุมชน หรือพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มักมีความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าแต่การ

พัฒนาต้องเป็นไปอย่างระมัดระวัง เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน จำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมและการรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนา เพื่อจะได้เรียนรู้และปรับตัวในการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นตัวตนของชุมชนไว้ได้ (ชัญญ, 2547) ประกอบด้วย 3 แนวทาง ได้แก่ (1) การจัดการด้านกายภาพ คือ การจัดการที่ให้ความสำคัญในเชิงสิ่งก่อสร้าง เช่น การจัดสรรให้มีโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงภูมิทัศน์ การซ่อมแซมอาคารประวัติศาสตร์ เป็นต้น (2) การจัดการองค์ความรู้ คือ การจัดการที่ให้ความสำคัญในด้านภูมิปัญญาและการรับรู้ เช่น การจัดให้มีการอบรมและถ่ายทอดศิลปะชุมชน การจัดนิทรรศการแสดงความเป็นมาของชุมชน เป็นต้น และ (3) การจัดการด้านการอำนวยความสะดวก คือ การจัดการที่ให้ความสำคัญในด้านการให้บริการ เช่น การจัดทำป้ายบอกทาง การจัดให้มีช่องทางการปั่นจักรยาน เป็นต้น

โดยในการศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในย่านประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษามาประยุกต์ใช้ ใน 2 แนวทาง คือ (1) การจัดการด้านกายภาพด้วยการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการวางแผนในการพัฒนาและเป็นไปเพื่อสนับสนุน (2) การจัดการด้านการอำนวยความสะดวกด้านการสัญจรที่เกิดขึ้นในพื้นที่

3. สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ย่านนครชุม หรือเมืองนครชุม ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำปิงในบริเวณตำบลนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร แต่เดิมเรียกตำบลปากคลองสวนหมากสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเมือง เนื่องจาก

เป็นบริเวณ ที่คลองสวนหมากไหลมาบรรจบกับแม่น้ำปิง แต่ภายหลังมาค้นพบชื่อเมืองดั้งเดิมจึงเปลี่ยนมาใช้ชื่อ “นครชุม” อีกครั้ง เมืองนครชุมเกิดในราวพุทธศตวรรษที่ 19 มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 700 ปี ร่วมสมัยกับเมืองสุโขทัย และเมืองชากังราว หรือเมืองกำแพงเพชรในปัจจุบัน (ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง) เป็นเมืองศูนย์กลางทางด้านการคมนาคม เศรษฐกิจ ศาสนาและวัฒนธรรมของกลุ่มแม่น้ำปิง มีวัดพระบรมธาตุฯ นครชุมเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา สภาพที่ตั้งเมืองนครชุมอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มต่ำเอียงลาดจากทางทิศตะวันตกมาสู่แม่น้ำปิงทางทิศตะวันออก มีลำน้ำสำคัญคือคลองสวนหมาก ลักษณะตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวขนานตามแม่น้ำกว้างประมาณ 400 เมตร ยาวประมาณ 2,900 เมตร กำแพงเมืองเป็นคันดิน 3 ชั้น หรือที่เรียกกันว่า ตรีนุร มีแหล่งโบราณสถานเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง ปัจจุบันคนท้องถิ่นมักจะเรียกบ้านนครชุมว่า “ปากคลอง” และชาวปากคลองนิยมเรียกหมู่บ้านของตนเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ บ้านปากคลองเหนือ บ้านปากคลองกลางและบ้านปากคลองใต้ (สันติ, 2542)

4. ผลการศึกษา

ในการศึกษาแบ่งผลศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

4.1 ผลวิเคราะห์การเข้าถึงพื้นที่ด้วยเทคนิคสเปซซินแทกแสดงด้วยแบบจำลองการเข้าถึงโดยอธิบายผลเฉพาะถนนเส้นที่มีศักยภาพสูงสุด (สีแดง) แยกพิจารณาเป็น 2 ขอบเขตดังนี้

1) ขอบเขตย่านนครชุม (ระดับย่าน)

- ถนนที่มีค่าการเชื่อมต่อ(Connectivity) และค่าการฝังตัวระดับย่าน (Local Integration)

สูงสุดมี 1 เส้น คือ ถนนนครชุมช่วงปากคลองกลาง (ภาพที่ 1)

- ถนนที่มีค่าการฝังตัวระดับเมืองสูงสุดมี 3 เส้น (อยู่บนถนนเส้นเดียวกัน) คือ ถนนนครชุมตั้งแต่หน้าโรงเรียนบ้านนครชุมไปถึงหน้าวัดพระบรมธาตุฯ นครชุม (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 1 แบบจำลองการเข้าถึงแสดงค่าการเชื่อมต่อและค่าการฝังตัวระดับย่านในขอบเขตย่านนครชุม

ภาพที่ 2 แบบจำลองการเข้าถึงแสดงค่าการฝังตัวระดับเมือง ในขอบเขตย่านนครชุม

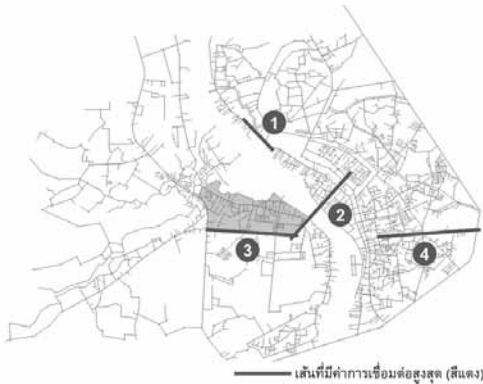
2) ขอบเขตรัศมี 1.5 กิโลเมตรจากย่านนครชุม (ระดับเมือง)

- ถนนที่มีค่าการเชื่อมต่อ (Connectivity) สูงสุด มี 4 เส้น คือ (1) ถนนเทศา 2 ช่วงหน้าบริษัทบุญรอดเอเชีย (2) ถนนกำแพงเพชรฝั่งกำแพงเพชร (3) ถนนกำแพงเพชรฝั่งนครชุมและ (4) ถนนเจริญสุข (ภาพที่ 3)

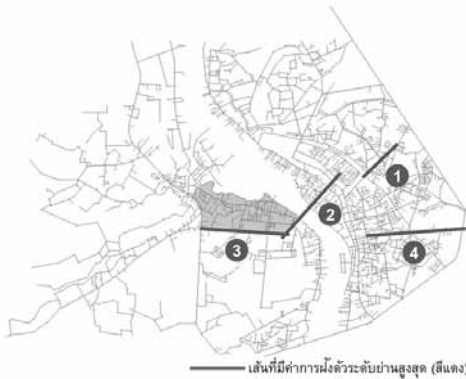
- ถนนที่มีค่าการฝังตัวระดับย่าน (Local Integration) สูงสุดมี 4 เส้น คือ (1) ถนนชากังราว

การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรเพื่อระบุเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม: กรณีศึกษา ย่านนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร
 กันต์ภัทร แสงจันทร์ ดร. จาตุรงค์ โภคะรัตนศิริ และ ดร. จุฬวดี สันทัด

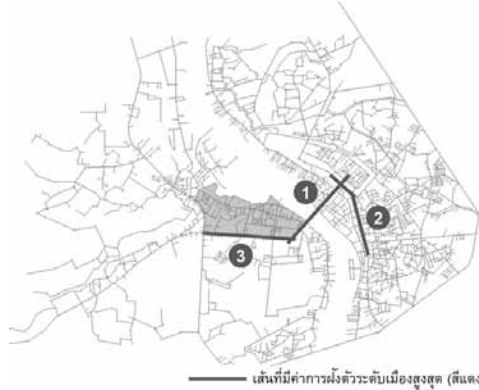
(2) ถนนกำแพงเพชรฝั่งกำแพงเพชร (3) ถนนกำแพงเพชรฝั่งนครชุมและ (4) ถนนเจริญสุข (ภาพที่ 4)
 - ถนนที่มีค่าการฝังตัวระดับเมือง (Global Integration) สูงสุดมี 3 เส้น คือ (1) ถนนกำแพงเพชรฝั่งกำแพงเพชร (2) ถนนราชดำเนิน 1 และ (3) ถนนกำแพงเพชรฝั่งนครชุม (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 3 แบบจำลองการเข้าถึงแสดงค่าการเชื่อมต่อในขอบเขตรัศมี 1.5 กิโลเมตรจากย่านนครชุม

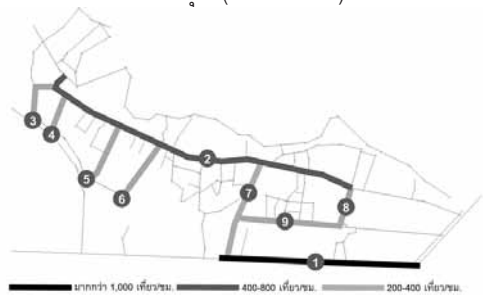

ภาพที่ 4 แบบจำลองการเข้าถึงแสดงค่าการฝังตัวย่านในขอบเขตรัศมี 1.5 กิโลเมตรจากย่านนครชุม

ภาพที่ 5 แบบจำลองการเข้าถึงแสดงค่าการฝังตัวระดับเมือง ในขอบเขตรัศมี 1.5 กิโลเมตรจากย่านนครชุม

จากแบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่ สามารถสรุปผลได้เป็น 2 ประเด็น คือ (1) ในขอบเขตย่านนครชุม พบว่า ถนนนครชุมช่วงปากคลองกลาง ตั้งแต่โรงเรียนบ้านนครชุมจนถึงซอยคลองขุดมีค่าการเชื่อมต่อ ค่าการฝังตัวระดับย่านและค่าการฝังตัวระดับเมืองสูงที่สุด แปรผลได้ว่าถนนนครชุมช่วงนี้เป็นถนนที่เป็นศูนย์กลางการสัญจรในย่านนครชุม (ระดับย่าน) และ (2) ในขอบเขตรัศมี 1.5 กิโลเมตรจากย่านนครชุม (โดยพิจารณาเฉพาะฝั่งนครชุม) พบว่า ถนนกำแพงเพชรมีค่าการเชื่อมต่อ ค่าการฝังตัวในระดับย่านและระดับเมืองสูงที่สุด แปรผลได้ว่าถนนเส้นนี้เป็นถนนที่เป็นศูนย์กลางการสัญจรในระยะรัศมี 1.5 กิโลเมตรจากย่านนครชุม (ระดับเมือง)

ภาพที่ 5 ผลวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณการสัญจร

4.2 ผลวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณการสัญจรจากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการลงพื้นที่ภาคสนาม สามารถแบ่งเส้นทางสัญจรออกเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้ (ภาพที่ 5)

- ถนนที่มีปริมาณการสัญจรเฉลี่ยมากกว่า 1,000 เที่ยวต่อชั่วโมง คือ (1) ถนนกำแพงเพชรฝั่งนครชุม

- ถนนที่มีปริมาณการสัญจรเฉลี่ย 400-800 เที่ยวต่อชั่วโมง คือ (2) ถนนนครชุมตั้งแต่ตลาดนครชุมถึงหน้าวัดพระบรมธาตุฯ นครชุม

- ถนนที่มีปริมาณการสัญจรเฉลี่ย 200-400 เที่ยวต่อชั่วโมง คือ (3) ซอยชุมชนเจ้าพ่อเสือ (คสม) (4) ถนนศรีวิรัตน์ (5) ซอยโรงเรียน (6) ซอยข้างโรงเรียน (7) ซอยวิมลวัชราร (8) ซอยโรงเรียนวชิรปราการฯ และ (9) ซอยนครชุมวิลเลจ

4.3 ผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่และข้อมูลปริมาณการสัญจร

จากผลวิเคราะห์แบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่และผลวิเคราะห์ข้อมูลปริมาณการสัญจรสามารถทดสอบหาความสัมพันธ์เบื้องต้นด้วยการวิเคราะห์การถดถอย(Regression Analysis) พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของการตัดสินใจ (R²) มีค่าเท่ากับ 0.20 เมื่อเปรียบเทียบกับค่าการฝั่งตัวระดับย่าน และมีค่าเท่ากับ 0.09 เมื่อเปรียบเทียบกับค่าการฝั่งตัวระดับเมือง แปรผลได้ว่าศักยภาพการเข้าถึงของพื้นที่มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำมากกับปริมาณการสัญจร (เส้นทางแต่ละเส้นอาจจะมีความสัมพันธ์สูงหรือต่ำแตกต่างกันก็ได้)

5. บทสรุป

จากแบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่ระดับย่าน (ข้อ 4.1) พบว่า พื้นที่บริเวณถนนนครชุมช่วงปากคลองกลางตั้งแต่โรงเรียนบ้านนครชุมถึงซอย

คลองซุด เป็นศูนย์กลางการสัญจรของชุมชนและยังเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างบ้านปากคลองเหนือและปากคลองใต้เข้าด้วยกันซึ่งคนในชุมชนสามารถรับรู้เส้นทางและเข้าถึงการใช้งานพื้นที่นี้ได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ เมื่อนำ (1) แบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่ในระดับย่าน (2) แบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่ในระดับเมือง มาซ้อนทับเปรียบเทียบและทำการสังเคราะห์ข้อมูลได้เป็นแผนที่ศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่โดยแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลในข้อ 4.1 และ 4.2 (ภาพที่ 6) นำมาพิจารณาศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ พบว่า ศูนย์กลางการสัญจรในระดับย่านและระดับเมืองยังขาดประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อเข้าหากัน กล่าวคือ หากพิจารณาซอยวิมลวัชรารที่เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อที่ใกล้ที่สุดระหว่างศูนย์กลางการสัญจรทั้งสอง แต่กลับมีปริมาณการสัญจรอยู่ในระดับต่ำ (การเชื่อมต่อดีแต่คนไม่นิยมใช้) ซึ่งสอดคล้องกับผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแบบจำลองการเข้าถึงพื้นที่และข้อมูลปริมาณการสัญจร (ข้อ 4.3) ที่แสดงว่าบางเส้นทางอาจมีศักยภาพการเข้าถึงไม่สอดคล้องกับปริมาณการสัญจร โดยในกรณีของซอยวิมลวัชราร สันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากทางเข้ามีที่คับแคบทำให้ไม่สะดวกต่อการสัญจร และคนนอกพื้นที่ไม่สามารถรับรู้เส้นทางในการเข้าถึงพื้นที่ชุมชนได้โดยสะดวก

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรเพื่อระบุเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม: กรณีศึกษาย่านนครชุมจังหวัดกำแพงเพชร” หลักสูตรผังเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจรเพื่อระบุเส้นทางที่มีศักยภาพการเข้าถึงในชุมชนท่องเที่ยววัฒนธรรม: กรณีศึกษา ย่านนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร
 กันต์ภัทร แสงจันทร์ ดร. จาตุรงค์ โปกะรัตนศิริ และ ดร. จุฬวดี สันทัด

รายการอ้างอิง

จุฬวดี สันทัด. (2548). แนวทางในการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะเพื่อเพิ่มความนิยมในการใช้งานภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์: การวิเคราะห์โครงข่ายเชิงสัญญาณและการสัญจร. *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง*, 3, 209-224.

ชนัญ วงษ์วิภาค และคณะ. (2547). *การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บริษัท เทสโก้ จำกัด. (2557). *โครงการศึกษาออกแบบ และปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการจัดตั้งศูนย์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ บริเวณเกาะกลางน้ำในเขตเมืองกำแพงเพชร*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2559 จาก <http://www.tescogis.com>.

พนมกร ดิษฐสุวรรณ. (2555). *โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ เกาะกลางน้ำ จังหวัดกำแพงเพชร หรือ ตำนน้ำพริกละลายแม่น้ำ*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2559 จาก <http://www.bloggang.com>.

ศุภฤกษ์ รังสิโรจน์, ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล และอภิรดี เกษมสุข. (2554). การวิเคราะห์สัญญาณเมืองเพื่อพัฒนาการใช้พื้นที่ถนนคนเดินจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 1(2), 54-67.

สันติ อภัยราช. (2542). *นครชุม*. กำแพงเพชร: ศรีสวัสดิ์การพิมพ์.

Hillier, B. (1996). *Space is the machine*. Cambridge: Cambridge University Press.

ตลาดกับบทบาทการเป็นพื้นที่สาธารณะของไทย

Market: Role of Public Spaces in Thailand

ชมพูนุท คงพูนพิน¹ และ รศ.ดร. ปาวีณี เอี่ยมตระกูล²

Chompoonut Kongphunphin¹ and Assoc. Prof. Pawinee lamtrakul, Ph.D.²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: chompooploy2012@gmail.com¹, lamtrakul@gmail.com²

บทคัดย่อ

พื้นที่สาธารณะประเภทตลาดมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีต มีรูปแบบและ การใช้สอยเพื่อกิจกรรมที่หลากหลายมากกว่าการเป็นเพียงพื้นที่เพื่อการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า อัน มีความซับซ้อนด้านกิจกรรมและการใช้พื้นที่ตามการเปลี่ยนแปลงไปของเมืองซึ่งส่งผลต่อบทบาทของ พื้นที่ งานวิจัยนี้มุ่งศึกษารูปแบบการใช้พื้นที่ตลาดของไทยโดยการเปรียบเทียบพื้นที่ตลาดตัวแทนทั้ง 4 ภาค โดยใช้วิธีการสำรวจลักษณะทางกายภาพ กิจกรรม และรูปแบบการใช้พื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่สาธารณะประเภทนี้ถูกใช้งานโดยมีรูปแบบการใช้พื้นที่ซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะทาง ภูมิศาสตร์ ครอบคลุมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชน โดยมีความเหมือนและแตกต่างกัน ไปตามแต่ละภูมิภาคอันแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของแต่ละถิ่นที่

Abstract

From the past, marketplaces had long been relating with Thai's lifestyles. This type of spaces has been utilized by many activities more than its specified purpose of exchange goods and products which would be spurred to the complexity of usage and activities due to the changes of urban functions. This study focused on roles of marketplaces in Thailand by comparing various market spaces in 4 different regions of Thailand. Based on site investigation in terms of physical characteristics, local activities and social contacts. The results revealed that these spaces had been used upon its geography, lifestyle, culture and tradition. The characteristics of the marketplaces are both conformable and different functions represent to their identity of origin.

คำสำคัญ (Keywords): ตลาด (Marketplaces), พื้นที่สาธารณะ (Public Spaces), อัตลักษณ์ (Identity)

1. บทนำ

การแลกเปลี่ยนซื้อขายเป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะ (Project for Public Spaces, 2012; Poldma et al., 2014; Carmona et al., 2010) โดยเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ส่งผลต่อลักษณะพื้นที่และรูปแบบการใช้งานซึ่งมีความซับซ้อนมากขึ้น มีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต และลักษณะทางสังคมของแต่ละพื้นที่ (Ardenner, 1977) คำว่าตลาด (Market) หมายความรวมถึงสถานที่ที่มนุษย์มาชุมนุมกันเพื่อค้าขาย ทั้งในรูปของวัตถุดิบและสินค้าสำเร็จรูปเป็นประจำ เป็นครั้งคราว หรือตามวันที่กำหนด ส่วนในทางเศรษฐศาสตร์ ตลาดหมายถึงการแลกเปลี่ยนซื้อขาย โดยไม่มีความหมายของสถานที่ทางกายภาพ (Vchakarn, 2559; สถาบันสังคมศึกษา, 2559; Eduthaibooks, 2557; thaifranchisecenter, 2559) ทั้งนี้ ตลาดได้มีวิวัฒนาการด้านบทบาทและรูปแบบการใช้พื้นที่เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญขึ้นของเมือง และมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ในแต่ละพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของคนผลผลิตในท้องถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาในการจัดการพื้นที่เพื่อการค้าและการทำกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ (Rapoport, 1990; Oliver, 1997; Mercer, 1975)

งานวิจัยนี้ใช้การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับตลาดกับบทบาทการเป็นพื้นที่สาธารณะของไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ตลาดของไทยเปรียบเทียบกับสากล โดยการเปรียบเทียบพื้นที่ตลาดตัวแทนทั้ง 4 ภาคด้วยการคัดเลือกจังหวัดจากที่ตั้ง สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่ตั้งเป็นเมืองหลักและทางผ่าน โดย

ศึกษาพื้นที่การค้ารูปแบบตลาดหลักของเมืองลานกิจกรรมเมือง ศูนย์การค้า และตลาดชั่วคราว โดยใช้วิธีการสำรวจลักษณะทางกายภาพด้านที่ตั้ง ลักษณะพื้นที่ การใช้พื้นที่ และสินค้า โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 1 ซึ่งใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสอบทวนกับข้อมูลทุติยภูมิ สรุปและอภิปรายการศึกษา

ตารางที่ 1 พื้นที่ตลาดตัวแทนทั้ง 4 ภาค

จังหวัด	ลานกิจกรรมเมือง	ตลาดหลักของเมือง	ศูนย์การค้า	ตลาดชั่วคราว
ปทุมธานี	ลานประวัติศาสตร์ ตุมสามโคก	ตลาด รังสิต	พิวเจอร์ ปาร์ครังสิต	ตลาดริมน้ำ วัดศาลเจ้า
เชียงใหม่	ช่วงประตู ท่าแพ	ตลาด วโรรส	เซนทรัล เฟสติวัล เชียงใหม่	ถนนคนเดิน ท่าแพ
อุบลราชธานี	ทุ่งศรีเมือง	ตลาดสด เทศบาล อุบลฯ	เซนทรัล พลาซ่า อุบลฯ	ถนนคนเดิน อุบลฯ
สุราษฎร์ธานี	ลานริมน้ำ แม่น้ำตาปี	ตลาด เกษตรา	เซนทรัล พลาซ่า สุราษฎร์ฯ	ถนนคนเดิน ริมน้ำ

2. วิวัฒนาการพื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้า

ในประวัติศาสตร์สากล ตลาดเกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะของเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่โล่งขนาดใหญ่สำหรับทำกิจกรรมร่วมกันของประชาชน ที่ตั้งของตลาดส่วนใหญ่อยู่ในศูนย์กลางเมืองหรือชุมชน สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวกในการรับส่งสินค้า และสามารถสังเกตได้ง่าย โดยในอดีต (3500 ปี ก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 476) มนุษย์ยังมีการใช้ชีวิตแบบเร่ร่อน จากนั้นจึงเริ่มมีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ เพื่อการบริโภคภายในกลุ่ม เมื่อสังคมมีการขยายใหญ่ขึ้นจึงเริ่มมีการผลิตที่หลากหลายเพื่อซื้อขายกับคนต่างกลุ่ม (Eduljee, 2014; Chaiprasit, 2559) โดยใช้พื้นที่ร่วมกับกิจกรรมสาธารณะอื่น เช่น อโกรา (Agora)

ในสมัยกรีก และฟอรัม (Forum) ในสมัยโรมัน (ลูติกรสังข์แก้ว และ บดินทร์ สายแสง, 2555) ทั้งนี้เมื่อมีการตัดถนนในยุคคลง (ค.ศ. 476 - ค.ศ. 1453) พื้นที่บริเวณจุดตัดของถนนได้เป็นพื้นที่ศูนย์รวมกิจกรรมของเมือง และเป็นพื้นที่ซื้อขาย เรียกว่า มาร์เกตสแควร์ (Marketsquares) หรือจัตุรัสเมือง จนกระทั่งในสมัยประวัติศาสตร์สมัยใหม่ (ค.ศ. 1453 - ค.ศ. 1945) พื้นที่ตลาดได้ถูกจัดให้เป็นพื้นที่เฉพาะสำหรับกิจกรรมการซื้อขายเป็นหลัก โดยพื้นที่ริมถนนได้รับความนิยม

ใช้เป็นพื้นที่สำหรับค้าขายร่วมกับการอยู่อาศัยได้ มีพื้นที่ศูนย์การค้าและให้บริการขนาดใหญ่เกิดขึ้น เช่น ห้างสรรพสินค้า ซึ่งรองรับปริมาณความต้องการ และการอำนวยความสะดวกสบายของคนที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก (กิตติภูมิ มีประดิษฐ์, 2543; Trewartha, 1969; Spencer & Thomas, 1978) สามารถสรุปวิวัฒนาการรูปแบบพื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้าได้ ดังรูปที่ 1

ยุค	พื้นที่แลกเปลี่ยนซื้อขาย		ลานโล่ง	ลานกิจกรรมเมือง	ตลาดหลักของเมือง	เรือนการค้าร้านค้า	ศูนย์การค้า	ตลาดชั่วคราว
	ไทย	สากล						
ก่อนประวัติศาสตร์	ก่อนประวัติศาสตร์		<ul style="list-style-type: none"> - การพบปะ - การแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่เปิดโล่ง 	X	X	X	X	X
สุโขทัย พ.ศ. 1780-พ.ศ. 1881	ประวัติศาสตร์โบราณ พ.ศ. 2500-พ.ศ. 2518		→	<ul style="list-style-type: none"> - การแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่สาธารณะเปิดโล่งร่วมกับการทำงานอื่น ๆ ของเมือง เช่น การชุมนุม การถือศีล การแสดงและการละเล่น 	X	X	X	X
อยุธยา พ.ศ. 1893-พ.ศ. 2310	ประวัติศาสตร์ยุคทอง (ยุคเหล็ก) พ.ศ. 2311-พ.ศ. 2322		→	<ul style="list-style-type: none"> - การแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่สาธารณะเปิดโล่งร่วมกับการทำงานอื่น ๆ ของเมือง เช่น การชุมนุม การถือศีล การแสดงและการละเล่น - พื้นที่สาธารณะกระจายไปหลายชุมชน 	X	X	X	X
รัตนโกสินทร์ (ช่วงกลางถึงปลาย)	รัตนโกสินทร์ (ช่วงต้นถึงกลาง)		→	<ul style="list-style-type: none"> - การแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่สาธารณะเปิดโล่งร่วมกับการทำงานอื่น ๆ ของเมือง เช่น การชุมนุม การถือศีล การแสดงและการละเล่น - พื้นที่สาธารณะกระจายไปหลายชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดสรรพื้นที่เพื่อการค้าขายโดยเฉพาะ โดยตลาดมีลักษณะเป็นโรงเรือนขนาดใหญ่ มีลิ้นชักคาน มีอาคารยาวเพื่อสะดวก มีการจัดสรรวางโต๊ะ โต๊ะ คีจิง 	<ul style="list-style-type: none"> - ที่อยู่อาศัยติดผนังโรงเรือนร้านค้าอยู่ใกล้กับอาคารพาณิชย์บนปะ ชุมชุกของถนน 	<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์รวมสินค้าและให้บริการการค้าจำนวนมากและสะดวกในบริเวณจำกัด เช่น จตุจักร การติดต่อสื่อสาร การขนส่ง 	X
รัตนโกสินทร์ (ช่วงปลายถึงปัจจุบัน)	รัตนโกสินทร์ (ปัจจุบัน)		→	<ul style="list-style-type: none"> - การแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่สาธารณะเปิดโล่งร่วมกับการทำงานอื่น ๆ ของเมือง เช่น การชุมนุม การถือศีล การแสดงและการละเล่น - พื้นที่สาธารณะกระจายไปหลายชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดสรรพื้นที่เพื่อการค้าขายโดยเฉพาะ โดยตลาดมีลักษณะเป็นโรงเรือนขนาดใหญ่ มีลิ้นชักคาน มีอาคารยาวเพื่อสะดวก มีการจัดสรรวางโต๊ะ โต๊ะ คีจิง 	<ul style="list-style-type: none"> - ที่อยู่อาศัยติดผนังโรงเรือนร้านค้าอยู่ใกล้กับอาคารพาณิชย์บนปะ ชุมชุกของถนน 	<ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์รวมสินค้าและให้บริการการค้าจำนวนมากและสะดวกในบริเวณจำกัด เช่น จตุจักร การติดต่อสื่อสาร การขนส่ง - พื้นที่บนปะ ชุมชุก ทำกิจกรรมของคนหลากหลายกลุ่มเชื่อมโยงกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดสรรพื้นที่เพื่อการค้าขายเฉพาะด้าน เช่น ชุมชุกคานเงินคูดอก สามารถใช้พื้นที่สาธารณะให้เป็นอาคารคานเงิน เช่น ชุมชุกคานเงินคูดอก - เป็นพื้นที่เชื่อมโยงการค้าปลีกและทางออนไลน์

□ ตลาดโล่ง ■ อาคารพาณิชย์ □ ร้านค้า ■ ด้านถนนสีเทา □ ด้านถนนสีน้ำเงิน □ ถนน

รูปที่ 1 วิวัฒนาการรูปแบบพื้นที่แลกเปลี่ยนสินค้า

3. ตลาดกับบทบาทเป็นพื้นที่สาธารณะของไทย

การค้าขายของไทยในอดีตเน้นทางน้ำเป็นหลัก มีตลาดบกตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งมีลักษณะเป็นลานโล่งกว้าง ส่วนในสมัยอยุธยาตลาดเริ่มมีมีโครงสร้างและโรงเรือนถาวร มีอาคารที่พักอาศัยในบริเวณใกล้เคียงตลาดเริ่มกลายเป็นแหล่งศูนย์กลางใหม่ของเมือง ในสมัยรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา (พ.ศ. 2411 - ปัจจุบัน) ได้เข้าสู่ยุคการปรับปรุงประเทศให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก พื้นที่ตลาดมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้น ทั้งศูนย์การค้าและร้านค้า (Shop house) กระจายอยู่ในย่านชุมชนที่อยุธยา (Duangjak, 2010; สารานุกรมไทย, 2559; สมพล วันตะเมธ, 2550) จากการสำรวจทางกายภาพพื้นที่ตลาดตัวแทนในแต่ละภูมิภาคในประเทศไทยปัจจุบัน พบว่าตลาดมีบทบาทเป็นพื้นที่สาธารณะที่สำคัญของไทย โดยการเกิดขึ้นของตลาดมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ซึ่งตลาดหลักของเมืองส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่สะดวกต่อการขนส่ง เป็นพื้นที่ศูนย์รวมและกระจายทั้งคนและสินค้า ไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางเลือกในการกระจายสินค้าที่หลากหลาย

ประเภท เช่น ลานกิจกรรมเมืองเป็นพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมของเมืองและใช้เป็นพื้นที่ค้าขายสินค้าช่วงเทศกาล พื้นที่ศูนย์การค้าเป็นพื้นที่ค้าขายร่วมกับการอำนวยความสะดวกสบายและการใช้พื้นที่เพื่อการพบปะทางสังคม ตลาดชั่วคราวเป็นพื้นที่ค้าขายที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและพักผ่อน รวมทั้งเรือนการค้าที่อยู่ในย่านที่พักอาศัย ทั้งนี้พบว่าพื้นที่การค้าแต่ละรูปแบบในแต่ละพื้นที่ในภูมิภาคของไทย มีตลาดหลักของเมืองเป็นพื้นที่ศูนย์รวมการค้า และมีศูนย์การค้าบนถนนสายหลักก่อนเข้าสู่ตัวเมือง ในขณะที่ลานกิจกรรมเมืองและตลาดชั่วคราวเป็นตลาดที่สื่อถึงความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นได้ชัดเจน ด้วยส่วนใหญ่ตั้งอยู่ภายในหรือเชื่อมต่อกับพื้นที่ท่องเที่ยว และพื้นที่ประวัติศาสตร์ของเมือง เช่น ถนนคนเดินเชียงใหม่ ตั้งอยู่ในเขตคูเมืองและเชื่อมต่อกับวัดและเก่า เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่ลานกิจกรรมเมืองยังมีการจัดงานประเพณีร่วมกับการจัดเป็นพื้นที่สำหรับการซื้อขาย เช่น ลานกิจกรรมเมืองบริเวณริมแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นตลาดเปิดท้ายและลานกิจกรรมเมือง เป็นต้น สามารถสรุปกายภาพพื้นที่ตลาดของไทยได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กายภาพพื้นที่ตลาดของไทย

จังหวัด	กายภาพพื้นที่	ลานกิจกรรมเมือง	ตลาดหลักของเมือง	ศูนย์การค้า	ตลาดชั่วคราว
ปทุมธานี	ชื่อสถานที่	ลานคุ้มสามโลก	ตลาดรังสิต	พิวเจอร์ปาร์ครังสิต	ตลาดริมน้ำศาลเจ้า
	ที่ตั้ง	สถานที่สำคัญประวัติศาสตร์	ศูนย์กลางการค้าและการเดินทางเชื่อมต่อ	ศูนย์กลางการค้าและการเดินทางเชื่อมต่อ	สถานที่สำคัญ/ทำกิจกรรมชุมชน
	ลักษณะพื้นที่	พื้นที่ลานโล่งขนาดใหญ่	ตลาดค้าปลีก-ส่ง ของชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง	พื้นที่ค้าขาย/อำนวยความสะดวก/ลานโล่งสำหรับทำกิจกรรม	เชื่อมต่อกับสถานที่สำคัญ/พื้นที่ท่องเที่ยว/ทำกิจกรรม
	การใช้พื้นที่	ทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน	พื้นที่รวมและกระจายทั้งคนและสินค้า	พื้นที่ซื้อขายและอำนวยความสะดวก พักผ่อน	ซื้อขาย ท่องเที่ยวและพักผ่อนของคนทั่วไป
	สินค้า	ขายสินค้าทั่วไป-พื้นที่ในช่วงที่มกราคม	สินค้าอุปโภค-บริโภค/ของฝาก	สินค้าสากลทั่วไป/สินค้าฟุ่มเฟือยราคาแพง	สินค้าพื้นถิ่นและสินค้าตามกระแสนิยม

ตารางที่ 2 กายภาพพื้นที่ตลาดของไทย (ต่อ)

จังหวัด	กายภาพพื้นที่	ลานกิจกรรมเมือง	ตลาดหลักของเมือง	ศูนย์การค้า	ตลาดชั่วคราว
เชียงใหม่	ชื่อสถานที่	ช่วงประตูท่าแพ	ตลาดวโรรส	เซนทรัลเฟสติวัล	ถนนคนเดินท่าแพ
	ที่ตั้ง	เขตคูเมืองเดิมของเมือง	พื้นที่ขนส่งสินค้าในอดีต ติดแม่น้ำปิง	ถนนสายหลักเข้าสู่ ตัวจังหวัด	ย่านประวัติศาสตร์ และสถานที่สำคัญ
	ลักษณะพื้นที่	ลานโล่งติดถนน และคูเมือง	ย่านการค้าขนาดใหญ่ ติดแม่น้ำ ถนน ท่ารถ	พื้นที่ค้าขาย/ย่านรวมความ สะดวก/ลานโล่งสำหรับ ทำกิจกรรม	เชื่อมต่อกับสถานที่ สำคัญ/พื้นที่ท่องเที่ยว/ ทำกิจกรรม
	การใช้พื้นที่	ลานกิจกรรมและพักผ่อน ของคนทั่วไป	ที่รวมและกระจายทั้งคน และสินค้าของภูมิภาค	พื้นที่ซื้อขายและอำนวยความสะดวก สะดวก พักผ่อน	ปกติใช้สัญจร วันตลาด เป็นที่ซื้อขาย-ท่องเที่ยว
	สินค้า	ขายสินค้าทั่วไป-พื้นถิ่น ช่วงที่มีงานเทศกาล	สินค้าอุปโภค-บริโภค/ ของฝาก	สินค้าสากลทั่วไป/สินค้า ฟุ่มเฟือยราคาแพง	สินค้าพื้นถิ่นและสินค้า ตามกระแสนิยม
อุบลราชธานี	ชื่อสถานที่	ทุ่งศรีเมือง	ตลาดสดเทศบาล	เซ็นทรัลพลาซ่า	ถนนคนเดินอุบลฯ
	ที่ตั้ง	ลานโล่งขนาดใหญ่กลาง เมือง	ศูนย์กลางการค้าและการ เดินทางเชื่อมต่อ	ถนนสายหลักเข้าสู่ตัว จังหวัด	ถนนย่านชุมชนเก่า
	ลักษณะพื้นที่	พื้นที่ลานโล่งขนาดใหญ่	ตลาดค้าปลีก-ส่ง ของชุมชน และพื้นที่ใกล้เคียง	พื้นที่ค้าขาย/ย่านรวมความ สะดวก/ลานโล่งสำหรับ ทำกิจกรรม	เชื่อมต่อกับสถานที่ สำคัญ/พื้นที่ท่องเที่ยว/ ทำกิจกรรม
	การใช้พื้นที่	ลานกิจกรรมและจัดงาน เทศกาลประจำปี	พื้นที่รวมและกระจายทั้งคน และสินค้า	พื้นที่ซื้อขายและอำนวยความสะดวก สะดวก พักผ่อน	ซื้อขาย ท่องเที่ยวและ พักผ่อนของคนทั่วไป
	สินค้า	ขายสินค้าทั่วไป-พื้นถิ่น ช่วงที่มีงานเทศกาล	สินค้าอุปโภค-บริโภค/ ของฝาก	สินค้าสากลทั่วไป/สินค้า ฟุ่มเฟือยราคาแพง	สินค้าพื้นถิ่นและสินค้า ตามกระแสนิยม
สุราษฎร์ธานี	ชื่อสถานที่	ลานริมแม่น้ำตาปี	ตลาดเกษตร 1	เซ็นทรัลพลาซ่า	ถนนคนเดินริมน้ำ
	ที่ตั้ง	ย่านเก่าและท่าเรือ	ศูนย์กลางการค้าและ การเดินทางเชื่อมต่อ	ถนนสายหลักเข้าสู่ตัว จังหวัด	ย่านเก่าและท่าเรือ
	ลักษณะพื้นที่	พื้นที่โล่งติดริมน้ำ เชื่อมต่อกับพื้นที่สำคัญ เช่น ศาลหลักเมือง	ตลาดค้าปลีก-ส่ง ของเมือง และพื้นที่ใกล้เคียง ติดท่ารถ	พื้นที่ค้าขาย/ย่านรวมความ สะดวก/ลานโล่งสำหรับ ทำกิจกรรม	เชื่อมต่อกับสถานที่ สำคัญ/พื้นที่ท่องเที่ยว/ ทำกิจกรรม
	การใช้พื้นที่	ลานกิจกรรมและจัดงาน เทศกาลประจำปี	สินค้าอุปโภค-บริโภค/ ของฝาก	พื้นที่ซื้อขายและอำนวยความสะดวก สะดวก พักผ่อน	ซื้อขาย ท่องเที่ยวและ พักผ่อนของคนทั่วไป
	สินค้า	ขายสินค้าทั่วไป-พื้นถิ่น ช่วงที่มีงานเทศกาล	สินค้าอุปโภค-บริโภค/ ของฝาก	สินค้าสากลทั่วไป/สินค้า ฟุ่มเฟือยราคาแพง	สินค้าพื้นถิ่นและสินค้า ตามกระแสนิยม
สรุปภาพรวมทุกภูมิภาค ของประเทศไทย	กายภาพพื้นที่	ลานกิจกรรมเมือง	ตลาดหลักของเมือง	ศูนย์การค้า	ตลาดชั่วคราว
	ที่ตั้ง	พื้นที่ท่องเที่ยวและ ประวัติศาสตร์เมือง	มีการเข้าถึงสะดวก เช่น ใกล้ แม่น้ำ ติดถนนหลัก	กระจายตามทางผ่านก่อน เข้าสู่ตัวเมือง หรือย่าน สำคัญ	อยู่ภายในหรือเชื่อม ต่อพื้นที่ท่องเที่ยวและ ประวัติศาสตร์เมือง
สรุปภาพรวมทุกภูมิภาค ของประเทศไทย	ลักษณะพื้นที่	พื้นที่โล่งขนาดใหญ่ มีกลุ่มอาคาร/พื้นที่ โดยรอบแสดงออกถึง เอกลักษณ์ท้องถิ่น	พื้นที่โรงเรียนขนาดใหญ่ ล้อมด้วยกลุ่มอาคารค้าปลีก- ส่ง และเชื่อมต่อกับท่ารถ	พื้นที่ปิดขนาดใหญ่เพื่อ การค้าและบริการ มีลาน โล่งสำหรับจัดกิจกรรม	พื้นที่เปิดโล่ง ใช้เพื่อ การค้าขายชั่วคราวตาม กำหนด
	การใช้พื้นที่	-จัดกิจกรรมเมือง -เป็นพื้นที่พักผ่อนและ เสริมสร้างทัศนียภาพ เมือง	-เพื่อการค้า -รวมและกระจายทั้งสินค้า และคน -อำนวยความสะดวกสบาย	-เพื่อการค้า -อำนวยความสะดวกสบาย -พบปะทางสังคม	-ขายสินค้าพื้นถิ่นและ ทั่วไป -พื้นที่พักผ่อนเสริมสร้าง ทัศนียภาพเมือง
สรุปภาพรวมทุกภูมิภาค ของประเทศไทย	สินค้า	ขายสินค้าพื้นถิ่นช่วงที่ มีงานเทศกาล/กิจกรรม เมือง	สินค้าพื้นถิ่นและสินค้าที่ จำเป็นในชีวิตประจำวัน อย่างหลากหลาย	ขายสินค้าหลากหลาย	สินค้าพื้นถิ่นและสินค้า ตามกระแสนิยม

4. สรุปและอภิปรายผล

ตลาดเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการใช้พื้นที่ ซึ่งมีความสำคัญตั้งแต่ระดับบุคคลโดยเป็นที่ซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคและบริโภคที่หลากหลายรวมทั้งเป็นพื้นที่ทางสังคมเพื่อการพบปะ พักผ่อน ทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันของคนหลากหลายระดับ มีความสำคัญระดับเมืองโดยเป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อกิจกรรมเมืองช่วยเสริมสร้างสุขภาพและทัศนียภาพที่ดีเมืองเป็นพื้นที่ทางการค้าและการลงทุนที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีบทบาทที่ซับซ้อนขึ้นตามการพัฒนาเมืองและความต้องการของคนรูปแบบและการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ตลาดของไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีวิวัฒนาการจากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในพื้นที่สาธารณะแบบเปิดโล่ง การเป็นโครงสร้างชั่วคราว ไปจนถึงการกำหนดเป็นพื้นที่ตลาดหลักของแต่ละชุมชนอย่างปัจจุบัน ทั้งยังมีพื้นที่การค้าในรูปแบบอื่นๆ ทั้งแบบชั่วคราว เช่น การค้าในลานกิจกรรมเมือง ถนนคนเดิน และพื้นที่การค้าในรูปแบบถาวร เช่น ศูนย์การค้า และเรือนการค้าต่างๆ ทั้งนี้แต่ละพื้นที่การค้ามีความแตกต่างกัน เนื่องจากมีปัจจัยทางภูมิศาสตร์อันส่งผลต่อบริบทและสิ่งแวดล้อมโดยรอบ ลักษณะสินค้า คนซื้อ คนขาย ลักษณะโครงสร้างเรือนและอาคาร และการจัดวางผังพื้นที่การค้า ซึ่งสามารถสื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้การส่งเสริมกิจกรรมการค้าขายในพื้นที่ให้สอดคล้องกับกิจกรรมประจำปีของแต่ละท้องถิ่น การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น รวมทั้งการทำกิจกรรมการค้าขายร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชุมชน สามารถส่งเสริมการใช้พื้นที่การค้าอันเป็นพื้นที่สาธารณะรูปแบบหนึ่งได้อย่างเต็มศักยภาพ รวมถึงช่วยเสริมสร้างให้เกิดการอัตลักษณ์เชิงสังคมเพิ่มขึ้น รวม

ทั้งเป็นการส่งเสริมให้คนในพื้นที่รักและหวงแหนรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน

5. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยหัวข้อการสรรสร้างพื้นที่สาธารณะชุมชนเมืองเพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์เชิงสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก สาขาสังคมศาสตร์ – มนุษยศาสตร์

รายการอ้างอิง

- กิตติภูมิ มีประดิษฐ์. (2543). *มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: SR Printing.
- ฐิติกร สังข์แก้ว และบดินทร์ สายแสง. (2555). บทสำรวจพื้นที่สาธารณะของ “อะกอรา” แห่งเอเธนส์: ตลาดทางเศรษฐกิจ ชุมชนทางการเมืองและสนามรบทางปรัชญา. *Veridian E-Journal, SU*, 5(1), 602-617.
- แผ่นดิน อุณจะนำ. (2553). *การส่งเสริมอัตลักษณ์พื้นถิ่นของภาคใต้ด้วยทุ่งฟ้าบดเชียงใหม่เพื่อการท่องเที่ยวชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ระวีวรรณ โอปารัตน์มณี. (2552). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น: การศึกษา วิจัย และการปฏิบัติวิชาชีพสถาปัตยกรรม. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์*, 8(1), 56-66.
- สถาบันสังคมศึกษา. (2559). *ความหมายและประเภทของตลาด*. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2559 จาก <http://social.obec.go.th/library/document/sumrit/economy-ppt-03.pdf>
- สารานุกรมไทย. (2559). *ตลาด. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่ม 28*. สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2559, <http://kanchanapisek.or.th/>

- Ardener, S. (1997). *Women and space*. Ground rules and social maps, Oxford and New York: Berg.
- Carmona and others. (2010). *Public places urban spaces: The dimension of urban design (2nd Ed.)*. USA: Elsevier.
- Eduljee, K. E. (2014). *Prehistoric ages*. Reterived from <http://www.heritageinstitute.com>
- Mercer, E. (1975). *English Vernacular house: A study of traditional farmhouses and cottages*. London: H.M.S.O.
- Oliver, P. (1997). *Encyclopedia of vernacular architecture of the world*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Project for Public Spaces. (2015). *What makes a successful place?*. Reterived from:<http://www.pps.org/reference/grplacefeat/>, September 18,2012.
- Rapoport, A. (1990). *The meaning of the built environment*. The University of Arizona Press.
- Spencer, J. E. & Thomas, W. L. (1978). *Introduction culture geography (1st ed.)*. New York: Blackwell Publishing Limited.
- Trewartha, G. T. (1969). *A geography of population: World pattern*. New York: John Wiley & Sons.

แนวทางการออกแบบวางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ
เพื่อรองรับระบบการจัดการขยะในชุมชนเก่า
ริมคลองบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
Design Guidelines and Planning and Management
of Public Space for Accommodate the System
of Waste Management on Traditional Waterfront Community
in Bangkok Noi, Bangkok

พิมพ์ชนก เกสพานิช¹ ผศ.ดร. ฤทธิรงค์ จุฑาทฤตมิกร² และ ผศ.ดร. เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง³
Pimchanok Kaspanich¹, Asst. Prof. Rittirong Chutapruttikorn, Ph.D.²
and Asst. Prof. Khiensak Seangklieng, Ph.D.³

^{1,3} คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

E-mail: pim_pimchanok@outlook.com¹, rittirong.c@bu.ac.th², khiensak@ap.tu.ac.th³

บทคัดย่อ

ชุมชนสันติชนสงเคราะห์เป็นชุมชนเก่าตั้งอยู่บริเวณริมปากคลองบางกอกน้อย ซึ่งกำลังประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทิ้งขยะลงในคลอง อันทำให้เกิดการเน่าเสียของน้ำ มีกลิ่นเหม็น และส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนที่อยู่อาศัยในชุมชนเอง บนแนวคิดที่ต้องการกระตุ้นให้คนในชุมชนตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและกลับมาดูแลรักษาชุมชนของตัวเอง ผู้วิจัยผู้ซึ่งเกิดและเติบโตในชุมชนนี้จึงเสนอกรอบการวิจัยภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาปัญหาพฤติกรรมกรรมการจัดการขยะทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน 2) ศึกษาวิธีการจัดการขยะเชิงพื้นที่และกระบวนการจัดการของชุมชน และ 3) นำเสนอแนวทางการออกแบบวางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับระบบการจัดการขยะในชุมชน ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้น ทั้งการทำผังชุมชน ถ่ายภาพ และสัมภาษณ์ 20 ครัวเรือน พบว่า ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการขยะและส่งผลกระทบต่อการใช้ขยะลงแม่น้ำ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ความสะดวก เช่น ตำแหน่งการจัดวางถังขยะชุมชนไกล 2) ความปลอดภัย เช่น ทางเดินแคบ มีสิ่งกีดขวาง เป็นหลุมเป็นบ่อ และ 3) สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ขาดถังขยะขนาดใหญ่ จำนวนถังขยะไม่เพียงพอ

Abstract

The Santhichonsongkhor community is traditional community located along the Bangkok Noi canal. Which facing an environmental problems caused by waste into the canal. The cause of the rotten smell affects the health of people living in the community on the need to encourage

people in the community aware of the consequences that arise, and to maintain their own community. The researcher, who was born and raised in this community, proposed a framework for research on the concept of participation. Its purpose is 1) to identify problem behaviors, waste management, both at the household and community, 2) how waste management, spatial and management of community and 3) provide guidelines for the design, planning and management of public space to accommodate the system waste management in the Community The preliminary survey The community mapping, by taking photograph and interviews with 20 households found that the problem is a hurdle towards waste management and the impact of waste into the river. Which can be divided into three points: 1) as a placement trash remote communities 2) Safety as a narrow corridor with obstacles and bumpy and 3) lack of facilities such as large bins and the number of bins is not enough.

คำสำคัญ (Keywords): การจัดการขยะในชุมชน (Waste Management in the Community), การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Participation), พื้นที่สาธารณะ (Public Space), ชุมชนเก่า (Traditional Community)

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

งานวิจัยชิ้นนี้เลือกศึกษาชุมชนสันติชนสงเคราะห์ชุมชนเก่าริมคลองบางกอกน้อยกรุงเทพมหานคร เนื่องจากผู้วิจัยเกิดและเติบโตในชุมชนแห่งนี้ เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด ซึ่งปัญหาที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการอยู่อาศัยของชุมชนมากที่สุด คือ ปัญหาพฤติกรรมกีดกันทิ้งขยะที่ผิดวิธีของคนในชุมชน เพราะไม่มีพื้นที่สาธารณะส่วนกลางรองรับระบบจัดการขยะ ส่งผลให้เกิดมลพิษทางน้ำ เนื่องจากในปี 2556 มีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำล้อมรอบพื้นที่ของชุมชนที่อยู่ติดริมคลองบางกอกน้อย น้ำในเขื่อนเกิดการเน่าเสีย โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการทิ้งขยะลงในคลองภายในเขื่อนของคนในชุมชน แล้วไม่สามารถระบายออกได้สะดวกเหมือนเดิมเพราะประตูของเขื่อนกั้นน้ำไม่ได้เปิด

ตลอดเวลา เมื่อประตูเปิดขยะที่อยู่ภายในไม่สามารถระบายออกได้ขยะตกค้างเกิดน้ำเน่าเสียส่งผลให้คนในชุมชนไม่มีสุขอนามัย และเกิดแหล่งสะสมของเชื้อโรคนำไปสู่โรคระบาด เช่น โรคไข้เลือดออก เป็นต้น ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยการหาแนวทางการออกแบบวางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ เพื่อรองรับระบบการจัดการขยะในชุมชน ซึ่งนำหลักการการมีส่วนร่วมของชุมชนมาหาวิธีการแก้ปัญหาให้คนในชุมชนรู้จักการจัดการตนเองอย่างเป็นระบบด้วยวิธีการที่ถูกต้อง นำไปสู่การมีพื้นที่สาธารณะอย่างเหมาะสมต่อส่วนรวม คนในชุมชนมีความเต็มใจที่ร่วมกันแก้ปัญหา ก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

แนวทางการออกแบบวางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับระบบการจัดการขยะ
ในชุมชนเก่าริมคลองบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
พิมพ์ชนก เกสพานิช ผศ.ดร. ฤทธิรงค์ จุฑาพฤตมิตร และ ผศ.ดร. เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

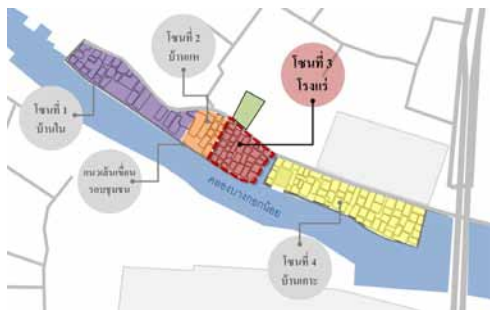
1.2.1 ศึกษาปัญหาพฤติกรรมกรรมการจัดการ
ขยะทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน

1.2.2 ศึกษาวิธีการจัดการขยะเชิงพื้นที่และ
กระบวนการจัดการของชุมชน

1.2.3 นำเสนอแนวทางการออกแบบ วาง
ผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับ
ระบบการจัดการขยะโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่าง
สมดุลและยั่งยืน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

ชุมชนสันติชนสงเคราะห์แบ่งเป็น 4 โซน
ได้แก่ บ้านโน บ้านแห โรงแร่ และบ้านเกาะ โดย
เมื่อถึงขั้นตอนการศึกษาวัตถุประสงค์ของการ
วิจัย ผู้วิจัยเลือกศึกษาโซนที่ 3 โรงแร่ ซึ่งเป็นพื้นที่
ที่เกิดปัญหามากที่สุด ไม่ได้ศึกษาแก้ปัญหาพื้นที่
ทั้งหมดของชุมชนเพื่อเป็นแบบอย่างในการแก้
ปัญหาและหาแนวทางการพัฒนาต่อไป

รูปที่ 1 แสดงชุมชนสันติชนสงเคราะห์แบ่งเป็น 4 โซน
ได้แก่ บ้านโน บ้านแห โรงแร่ และบ้านเกาะ

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่ได้รับคาดว่าจะเกิดขึ้นทั้งคนใน
ชุมชน ภูมิทัศน์ของชุมชนโดยรวม และภาครัฐ
เพราะเมื่อชุมชนมีพื้นที่สาธารณะรองรับระบบ
การจัดการขยะอย่างถูกต้องส่งผลให้คนในชุมชน
มีสุขอนามัยที่ดีขึ้น ลดแหล่งแพร่กระจายเชื้อโรค

จากขยะ ภูมิทัศน์โดยรวมของชุมชนที่ปราศจากขยะ
นำไปสู่พื้นที่สาธารณะแห่งใหม่ที่คนในชุมชนมา
ใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เมื่อชุมชนรู้วิธีการ การมี
ส่วนร่วมการแก้ไขปัญหาแล้ว ภาครัฐจะเสียบ
ประมาณในการช่วยเหลือน้อยลง

2. หลักการ ทฤษฎีและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชุมชน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเป็นสิ่ง
สำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา และคน
ในชุมชนก็มีส่วนสำคัญที่สุด เพราะคนเป็นศูนย์
กลางหลักในการพัฒนาที่จะทำให้ชุมชนมีการ
พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ไม่มีประเทศไหนที่พัฒนา
โดยปราศจากการร่วมมือของประชาชน (ชินรัตน์
สมสืบ, 2539, น. 20) โดยได้แบ่งระดับของการ
สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 6 ระดับ
ดังนี้

2.1.1 ระดับการให้ข้อมูล

เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ
ที่สุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด แต่เป็นระดับที่
สำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการเปิดโอกาส
ให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่อง
ต่าง ๆ โดยการให้ข้อมูลจากช่องทางสื่อต่าง ๆ

2.1.2 ระดับการเปิดรับฟังความคิดเห็น

เชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น
เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียในเรื่อง
ที่กำลังจะพัฒนา เช่น การสัมภาษณ์คนในชุมชน
 เป็นต้น

2.1.3 ระดับการปรึกษาหารือ

เป็นการประชุมและเจรจาอย่างเป็นทางการ
ในเรื่องที่กำลังจะพัฒนา เพื่อประเมินความก้าว
หน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ

2.1.4 ระดับการวางแผนร่วมกัน

ผู้ที่ต้องการพัฒนาและคนในชุมชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการที่เหมาะสมที่จะใช้ในประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การเจรจาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

2.1.5 ระดับการร่วมปฏิบัติ

ผู้ที่ต้องการพัฒนาและประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

2.1.6 ระดับการควบคุมโดยประชาชน

เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชนเพื่อนำไปสู่การหาแนวทางการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพสูงสุด และแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด ประชาชนมีพลังในการเปลี่ยนแปลงจากการได้รับข้อมูลข่าวสารหรือการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นที่ต้องการพัฒนาอย่างสมบูรณ์และทั่วถึง ประชาชนในชุมชนเกิดการตัดสินใจที่จะแก้ปัญหาหรือหาแนวทางในการพัฒนาด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

ซึ่งจากหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนทั้ง 6 ขั้นตอนที่ได้กล่าวมาสามารถนำไปเป็นแนวทางการหาทางแก้ปัญหาเรื่องการจัดการขยะภายในชุมชนโดยให้คนในชุมชนมาแสดงความคิดเห็นว่าต้องการการจัดการแบบใด และหาทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะภายในชุมชนเพื่อนำไปสู่การใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับระบบการจัดการขยะและมีพื้นที่สาธารณะแห่งใหม่ที่คนส่วนมากในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

2.2 การบริหารจัดการขยะในชุมชน

การพัฒนาศักยภาพพลไภชุมชนไปพร้อม ๆ กับส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน เพื่อให้สามารถ

ดำเนินกิจกรรมการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเน้นการจัดการขยะชุมชนจากแหล่งกำเนิดก่อนนำไปกำจัด โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมของชุมชนด้านความสะดวก ความเป็นระเบียบ ความร่มรื่น การดูแลพื้นที่สีเขียวและคูคลอง รวมไปถึงการคำนึงถึงความเหมาะสมกับแต่ละสภาพชุมชนและการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

โดยชุมชนสันติชนสงเคราะห์จัดอยู่ในประเภทชุมชนแออัด (ข้อมูลชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร, 2535) ดังนั้น ขั้นตอนการดำเนินการบริหารจัดการขยะเชิงพื้นที่ในชุมชนแออัดมีทั้งหมด 6 ขั้นตอน ดังนี้

2.2.1 จัดตั้งตัวแทนของชุมชน เพื่อประชุมกำหนดหาแนวทางการดำเนินงานและติดตามผล

2.2.2 กำหนดพื้นที่รองรับการจัดการขยะที่เหมาะสมต่อชุมชน เข้าถึงง่าย สะดวกต่อการเก็บและทิ้งขยะ

2.2.3 กำหนดภาชนะใส่ขยะแบบแยกประเภท ดังนี้

สีเหลือง-ถังขยะรีไซเคิล, สีเขียว-ถังขยะย่อยสลายได้, สีฟ้า- ถังขยะทั่วไป, สีแดง-ถังขยะมีพิษ

2.2.4 นำถังขยะจัดวางตามพื้นที่ที่กำหนดเมื่อสามารถระบุพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการจัดการขยะควรนำไปวางตามจุดต่างๆตลอด ไม่ควรย้ายตำแหน่ง

2.2.5 ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ ถึงขั้นตอนการทิ้งขยะให้ถูกต้องและบอกตำแหน่งพื้นที่การจัดการขยะ และวันและเวลาในการเก็บรวบรวม

2.2.6 ติดตามและประเมินผล โดยตัวแทนของชุมชน ทำการบันทึกปริมาณและประเภทของขยะที่ถูกนำมาทิ้งไว้เพื่อประเมินความสำเร็จใน

แนวทางการออกแบบวางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับระบบการจัดการขยะ
ในชุมชนเก่าริมคลองบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
พิมพ์ชนก เกสพานิช ผศ.ดร. อุทธิรงค์ จุฑาทฤดมิก และ ผศ.ดร. เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง

การทำงาน

ซึ่งจากหลักการบริหารจัดการขยะในชุมชน
ทำให้ทราบว่า การกำหนดพื้นที่สำหรับรองรับ
ระบบจัดการขยะถือเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการ
พัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน ให้มีสุขอนามัย
ที่ดีขึ้น และให้พื้นที่สาธารณะของชุมชนที่ใช้
ประโยชน์ได้มากขึ้น

3. วิธีการศึกษาวิจัย

วิธีการศึกษาปัญหาพฤติกรรมและวิธีการ
จัดการขยะเชิงพื้นที่ของชุมชน เพื่อนำไปสู่การ
หาแนวทางการออกแบบพื้นที่ วางผังและบริหาร
จัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับระบบการจั
ดการขยะในชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม มีทั้งหมด
3 วิธีการ ดังนี้

3.1 การสังเกต

ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเบื้องต้นโดยการเดินรอบ
ชุมชนเพื่อวิเคราะห์หาปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น
ในชุมชน และถ่ายรูปประกอบกรณีวิเคราะห์หา
ปัญหาสิ่งที่ชุมชนต้องการแก้ไขมากที่สุด

3.2 การสัมภาษณ์

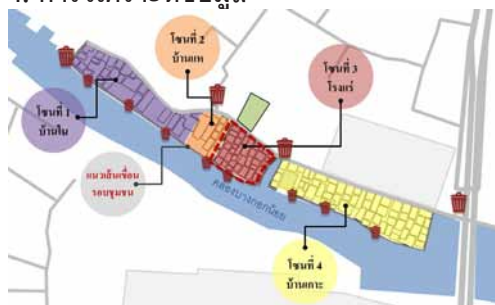
เมื่อวิเคราะห์จากการสังเกตเบื้องต้นพบว่า
ชุมชนมีปัญหาด้านพฤติกรรมจัดการขยะ
ทั้งในครัวเรือนและชุมชน ดังนั้นจึงลงสัมภาษณ์
คนในชุมชนทั้งหมด 20 ครัวเรือน เกี่ยวกับวิธี
การจัดการขยะเชิงพื้นที่และกระบวนการจัดการ
ของชุมชน เพื่อทราบถึงปัจจัยที่มีผลทำให้คนใน
ชุมชนบางส่วนทิ้งขยะลงในคลอง ก่อให้เกิดน้ำ
เน่าเสีย ส่งผลกระทบต่อสุขอนามัยของคนใน
ชุมชน

3.3 การทำแผนที่

รูปที่ 2 รูปภาพแสดงแผนที่การตั้งถังขยะภายในชุมชน
เมื่อเทียบอัตราส่วนระหว่างจำนวนถังขยะกับจำนวน
บ้านในชุมชน ทำให้ทราบว่าตำแหน่งการรองรับขยะใน
ชุมชนมีน้อยเกินไป ทำให้รับรู้ถึงแนวทางการออกแบบ
พื้นที่ วางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับ
ระบบการจัดการขยะในชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

รูปที่ 3 แสดงลักษณะของชุมชนเบื้องต้นและตำแหน่งการ
รองรับขยะโดยรอบชุมชน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสันติชนสงเคราะห์
เป็นชุมชนเก่าริมน้ำ แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบาง-
กอกน้อย ซึ่งเป็นกลุ่มเขต 5 ของกลุ่มกรุงธน
เหนือ มีประชากรประมาณ 850 คน จำนวนบ้าน
ประมาณ 80 หลัง และมีตำแหน่งการรองรับขยะ
หลักๆ ในชุมชนเพียง 4 จุด อีก 8 จุดอยู่บริเวณ
ทางเดินริมเขื่อนกันน้ำที่เสื่อมโทรมและไม่มีกร
จัดการขยะที่เหมาะสม

ประเด็นของปัญหาที่มีผลทำให้เกิดอุปสรรค
ต่อการจัดการขยะภายในชุมชนและข้อเสนอ

แนะของคนที่อยู่ในชุมชนที่ต้องการจัดการกับปัญหาแต่ละประเด็น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ

4.1 ความสะอาด ระยะทางของจุดที่ทิ้งขยะไกลเกินไป และมีสิ่งกีดขวางระหว่างเส้นทางเดินไปทิ้ง โดยชุมชนเสนอให้เพิ่มจุดทิ้งขยะในชุมชนและมีการประชุมและเจรจากับบ้านที่มีการตั้งของขวางทางเดิน

รูปที่ 4 แสดงประเด็นความไม่สะอาดที่มีสิ่งกีดขวางทางเดิน

4.2 ความปลอดภัย บริเวณทางเดินริมเขื่อนกันน้ำดินทรุดเป็นหลุมเป็นบ่อซึ่งเกิดจากการถมดินไม่แน่น เขื่อนกันน้ำรั่ว ขาดคนดูแลบำรุงรักษา และไม่มีราวกันตกตามทางเดินไปทิ้งขยะ โดยชุมชนเสนอให้มีการถมดินให้แน่น ปูพื้นคอนกรีต และให้มีการทำราวกันตกริมทางเดินรอบชุมชน และมีความเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรม บางซอยที่ต้องเดินไปทิ้งขยะนั้นมีการมั่วสุมการทำผิดกฎหมาย โดยชุมชนเสนอให้หลีกเลี่ยงทางเดินนั้น ไปทางอื่น

รูปที่ 5 แสดงประเด็นความไม่ปลอดภัยของทางเดิน

4.3 สิ่งอำนวยความสะดวก ถึงขยะไม่เพียงพอ ไม่มีถังขยะสำหรับการแยกขยะและทางเดินบริเวณเขื่อนกันน้ำเสื่อมโทรม โดยชุมชนเสนอ

ให้ขอถังขยะเพิ่มจากทางภาครัฐ และให้มีการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะบริเวณทางเดินริมเขื่อนกันน้ำที่มีความกว้าง 2.5 เมตร ให้เป็นพื้นที่บริหารจัดการขยะและใช้เป็นสาธารณะประโยชน์เป็นที่สนทนากาการของชุมชนแห่งใหม่ เด็กและผู้สูงอายุมีพื้นที่ทำกิจกรรมเพิ่มขึ้น

รูปที่ 6 แสดงประเด็นความไม่สะดวกทางเดินบริเวณเขื่อนกันน้ำเสื่อมโทรม

5. สรุป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้น ยังมีเนื้อหาส่วนการวิเคราะห์ที่นำไปสู่การเสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่ วางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับระบบการจัดการขยะโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งจะอยู่ในวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ โดยในบทความข้างต้นที่กล่าวมานี้มีจุดประสงค์ให้เห็นถึงความสำคัญในการแก้ปัญหา

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือในการแก้ปัญหา ซึ่งนำหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนมาหาวิธีการแก้ปัญหาให้คนในชุมชนรู้จักการจัดการตนเองอย่างเป็นระบบด้วยวิธีการที่ถูกต้อง นำไปสู่การมีพื้นที่สาธารณะอย่างเหมาะสมต่อส่วนรวม คนในชุมชนมีความเต็มใจที่ร่วมกันแก้ปัญหา ก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและยั่งยืน

- 454 แนวทางการออกแบบวางผังและบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับระบบการจัดการขยะ
ในชุมชนเก่าริมคลองบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร
พิมพ์ชนก เกสพานิช ผศ.ดร. ฤทธิรงค์ จุฑาพฤตมิตร และ ผศ.ดร. เขียนศักดิ์ แสงเกลี้ยง

รายการอ้างอิง

เจมส์ แอล. เครย์ตัน. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วม
ร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดย
ให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริ
ภักดิ์ ออฟเซ็ท.